

Wat betekent Joods-zijn voor je?

Een exploratief onderzoek naar de identiteitsbeleving van
Joodse jongeren in Nederland

Masterthesis Interculturele Communicatie
Faculteit Geesteswetenschappen, Utrecht Universiteit

Danielle Elhayani - 5651921
Begeleider: Drs. E.N. Besamusca
Tweede lezer: Dr. R. Speelman
12.4.19

Vraag: 'Voelt u zich nog steeds een Jood?'

Elias: 'Ja. Ik bén een Jood, en wel - zoals ik al eerder zei - een Duitse Jood; zo zie ik eruit, zo ben ik. Als jullie me vragen of ik mezelf nog als Jood beschouw, dan lijkt het alsof dat een keuze is. Maar ik kan er alleen op antwoorden: ik heb geen keus, ik bén een Jood - wat ik ook doe of zeg.'

(Elias, Heerma van Voss, Knijff & Stolk, 1987, p. 86)

Foto voorkant: Rosove, J. (2017, 18 oktober). Talking with 5th Graders about Prayer and God [Foto].
Geraadpleegd van <https://jewishjournal.com/blogs/225973/talking-5th-graders-prayer-god/>

Voorwoord

Als je mij vijf jaar geleden zou vragen waar ik denk dat ik de komende jaren zal bereiken, dan had ik zeker niet gedacht dat ik één stap verwijderd zou zijn van het inleveren van mijn masterscriptie. En dat ik hem dan ook nog helemaal in het Nederlands heb geschreven.

Dit is voor mij het resultaat van iets waar ik naar heb toegekeken – het uitvoeren van mijn eigen onderzoek over een onderwerp dat heel dichtbij me ligt. Het zou niet eerlijk van mij om te zeggen dat het makkelijk was, want op sommige momenten had ik ook het gevoel dat het helemaal niks zal worden en dat ik misschien de verkeerde keuze heb genomen. Maar nu dat ik hier zit, kijkend naar het eindresultaat, ben ik juist heel trots. Ik ben blij dat ik tijdens deze master de ruimte heb gekregen om mijn eigen onderzoeksthema te kiezen; tijdens dit traject heb ik me verder ontwikkeld als een onderzoeker en heb ik mijn schrijfvaardigheden verbeterd.

Ik zou dit niet kunnen inleveren zonder de hulp en het advies van een aantal mensen. Allereerst wil ik mijn begeleidster Emmeline Besamusca hartelijk bedanken voor haar fijne begeleiding en feedback. De wekelijkse meetings met jou, Vera en Jaleesa waren echt iets waarop ik me elke keer op had verheugd. Hiermee wil ik Vera en Jaleesa ook bedanken voor het meedenken en meekijken.

Via deze weg wil ik ook mijn respondenten bedanken voor de openhartige en interessante interviews. Tot slot ben ik Michiel, Amanda, Vincent, Patty en mijn vriend Stefan heel erg dankbaar voor het nakijken van mijn scriptie. Ik stel het erg op prijs dat jullie tijd hebben vrijgemaakt om mij te helpen.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Danielle Elhayani

Hilversum, 12 april 2019

Samenvatting

Joodse Nederlanders voelen zich steeds onveilig. Dat bleek in december 2018 uit een grootschalig onderzoek van de *European Union Agency for Fundamental Rights* in twaalf Europese lidstaten. Er is geconstateerd dat het antisemitisme is toegenomen en dat jongeren in de leeftijd van 16 tot en met 29 zich steeds vaker zorgen maken over pesterijen op basis van antisemitisme. Nederland werd het vaakst als onveilig beschouwd door de deelnemers (Heck, 2018). Uit eerder onderzoek is gebleken dat Joods-zijn veel lagen heeft die zowel religieus als cultureel kunnen zijn (Mayer, Kosmin & Keysar, 2001; De Vries, 2001). In het kader van het maatschappelijk discours over het toenemende antisemitisme in Nederland wordt in deze masterscriptie naar de identiteitsbeleving van Joodse jongeren in Nederland gekeken. Meerdere studies hebben aangetoond dat het antisemitisme zich in de laatste jaren heeft ontwikkeld tot nieuwe vormen zoals het antizionisme, dat de 'Jood' als de vijand aankaart als gevolg van de stichting van de staat Israël (Gans, 2013).

Met behulp van semigestructureerde interviews met tien Joodse jongeren had dit onderzoek als doel om te achterhalen *wat* zij over hun Joodse identiteit zeggen en *hoe* zij het zeggen. Het theoretisch raamwerk beruiste op verschillende identiteitstheorieën en discoursanalyse. Dit onderzoek baseerde zich deels op het model van Ashmore, Deaux & McLaughlin-Volpe (2004) over collectieve identiteit. Zij stellen dat een collectieve identiteit gedeeld wordt met een groep andere individuen die gemeenschappelijke eigenschappen hebben, zoals etniciteit of beroep. Hun model kan gebruikt worden voor het identificeren van verschillende aspecten van een collectieve identiteit op een individueel niveau. De volgende elementen uit het model zijn in dit onderzoek gebruikt: zelfcategorisatie, evaluatie, gehechtheid en betrokkenheid in gedrag. Dit onderzoek vertrok verder vanuit de inzichten van Hall (2014) en De Fina, Schiffirin & Bamberg (2006) die stellen dat de menselijke identiteit op bewuste en onbewuste manieren geconstrueerd en veranderd wordt door levenservaringen. Echter, in de literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen verschillende soorten identiteit. Bijvoorbeeld: sociale identiteit (Abrams & Hogg, 1998; Verkuyten 2010), collectieve identiteit (Ashmore et al., 2004), religieuze identiteit (Verkuyten & Yildiz, 2007; Davis III & Kiang, 2006) en culturele identiteit (Hall, 2014; Donders, 2002). Daarnaast wordt een beeld gegeven van de geschiedenis van Joden in Nederland sinds de middeleeuwen tot op heden. Hierbij werd besproken hoe de sociale en economische positie van Nederlandse Joden is veranderd in de loop der tijd. Ook werd ingegaan op de ontwikkeling van het antisemitisme en nieuwe vormen daarvan (Blom, Wertheim, Berg & Wallet, 2017).

Op enkele gebieden komt dit onderzoek tot nieuwe of afwijkende bevindingen vergeleken met de bestaande literatuur. Wallet (2017) en De Vries (2001) stellen dat de Holocaust en haar gevolgen tot op heden van invloed zijn op Joodse Nederlanders. Dit onderzoek toonde echter aan dat de Holocaust geen belangrijke rol speelt voor de respondenten. In de theorie wordt tevens gesteld dat dat er een aantal factoren zijn die een rol spelen bij de Joodse identiteitsbeleving, zoals de betrokkenheid van het individu bij de religie of de familie. Als aanvulling hierop toonde dit onderzoek aan dat de basis- en middelbareschooltijd een belangrijke rol spelen, maar ook vrienden en het gevoel van door de omgeving begrepen te worden. Er is gebleken dat bij de meerderheid van de respondenten de vriendenkring grotendeels uit mensen met een Joodse afkomst bestaat; zij verklaarden dat aan een gevoel van veiligheid en saamhorigheid. Ook is naar voren gekomen dat het Hebreeuws door alle respondenten in dit onderzoek gebruikt werd.

Er moet op gewezen worden dat dit onderzoek is uitgevoerd door een onderzoekster die zelf haar achtergrond met de respondenten deelt, namelijk een Joodse afkomst. Dit kan als een kracht gezien worden omdat de respondenten tijdens de gesprekken openlijk over zichzelf vertelden; het is mogelijk dat zij de onderzoekster als een member van hun *ingroup* zagen, waardoor zij zich veilig voelden om hun ervaringen te delen.

Dit onderzoek baseert zich op een kleine steekproef (n = 10) en op theorieën uit de sociologie en psychologie. Als gevolg hiervan kunnen de bevindingen niet gegeneraliseerd worden naar de hele populatie. Vervolgonderzoek zou zich kunnen focussen op meervoudige identiteitsbeleving bij andere religieuze groepen.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6
2. Context	8
2.1 Historische achtergrond	8
2.2 De Tweede Wereldoorlog	9
2.3 Antisemitisme	11
2.4 De meervoudigheid van Joods-zijn	11
2.5 Verbondenheid met Israël	13
2.6 Samenvatting	13
2.7 Hoofdvraag	13
2.8 Jood/jood	13
3. Theoretisch kader	14
3.1 Identiteit	14
3.1.1 <i>Social Identity Theory</i>	15
3.1.2 Collectieve identiteit	15
3.1.3 Religieuze identiteit	16
3.1.4 Culturele identiteit	17
3.2 Identiteitsmarkers	17
3.3 Discoursanalyse	18
4. Onderzoeksvraag	19
5. Methodologie	20
5.1 Participanten	20
5.2 Dataverzameling	21
5.3 Operationalisering	21
5.4 Validiteit en betrouwbaarheid	23
5.4.1 Eigen positie in het onderzoek	23
6. Resultaten	25
6.1 Codeboom	25
6.2 Inhoudsanalyse	25
6.2.1 Collectieve identiteit	26
6.2.1.1 Zelfcategorisatie	26
6.2.1.2 Omgeving	27
6.2.1.3 Israël	28
6.2.1.4 Taal	28
6.2.1.5 Stellingen	29
6.2.2 Discoursanalyse	30
6.2.2.1 Typologie identiteitsmarkers	30

7. Discussie.....	34
7.1 Identiteitselementen.....	34
7.2 Stellingen.....	35
7.3 Identiteitsmarkers.....	37
7.4 Gewoon en natuurlijk.....	38
8. Conclusie.....	40
8.1 Joodse identiteitsbeleving.....	40
8.2 Terugblik.....	41
8.3 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek.....	41
Bronnenlijst.....	42
Bijlagen: zie bijlagenboek	

1. Inleiding

“Schreeuw niet zo! We zijn geen Joden!” riep een collega achter mij toen we met de trap naar beneden liepen. Het was tijd om naar huis te gaan en een andere collega riep dat we sneller moesten lopen. Ik werd geraakt door die opmerking en moest gelijk tegen die collega zeggen dat ik het ongepast vind. Toen ik thuiskwam probeerde ik te bedenken waarom die opmerking mij eigenlijk zo diep raakte. Ik ben in Israël geboren en getogen, maar ben niet religieus opgevoed. En toch, als iemand een opmerking met een negatieve lading maakt over Joden, doet het wel iets met mij. Toen ik op mijn twintigste naar Nederland verhuisde werd ik met mijn eigen identiteit geconfronteerd: ik ben Joods, maar dat heeft voor mij weinig met God en religie te maken. Ik voel me meer Israëliësch en op sommige momenten voel ik me eigenlijk heel Nederlands, en hoe zou het bij andere jongeren met Joodse achtergrond zitten? Die vraag intrigeerde mij en ik besloot naar aanleiding daarvan deze masterscriptie te schrijven. In dit onderzoek kijk ik naar hoe jongeren in Nederland hun Joodse identiteit beleven en wat het voor hen betekent om Joods te zijn.

Het jodendom als religie kent een grote diversiteit: van cultureel tot traditioneel en van orthodox tot seculier (Palache, 2016). Voor sommige Joden is hun identiteit in de eerste plaats met religie verweven, voor anderen is hun identiteit voornamelijk cultureel en voor anderen geldt allebei (Haji, Lalonde, Durbin, & Naveh-Benjamin, 2011). Uit de studie van Palache (2016) bleek uit interviews met bijna 200 Joden in Nederland dat het Nederlandse jodendom vooral gekenmerkt wordt door de *Shoah* (Holocaust) en de generaties die gestorven zijn door de genocide tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Vandaag de dag wonen er circa 52 duizend Joden in Nederland, die verschillende achtergronden hebben (Centrum Informatie en Documentatie Israël, 2017). Uit een onderzoek van het Agentschap voor Fundamentele Rechten van de Europese Unie bleek in december 2018 dat “negen van de tien ondervraagde Joden vinden dat Jodenhaat in het thuisland de afgelopen vijf jaar is toegenomen” (Heck, 2018, par. 1). In het onderzoek werden Joden gevraagd naar hun ervaringen met haatmisdaad, discriminatie en antisemitisme in de EU (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018). Verder is aangetoond dat Nederland hoog scoort “als het gaat om antisemitische pesterij, zoals anti-Joodse commentaren op internet of op straat” (Heck, 2018, par. 2). Daarnaast kent Nederland het hoogste percentage Joden die hun Joodse identiteit te allen tijde in de publieke ruimte verbergen. Dit onderzoek toonde ook aan dat jongeren in de leeftijd 16-29 zich vaker zorgen maken over antisemitische pesterij. Deze gegevens kunnen van invloed zijn op de manier waarop jongeren in Nederland hun Joodse identiteit beleven; de studie van MacDonald-Dennis (2006) stelde dat Joodse jongeren in de Verenigde Staten zich niet voldoende op hun gemak voelen om tegen hun docent te vertellen dat zij met antisemitische pesterij geconfronteerd worden. Daarnaast is gebleken dat Joodse jongeren het gevoel hebben dat zij nooit begrepen zullen worden door niet-Joden en praten ze om die reden liever niet over het feit dat zij een Joodse achtergrond hebben.

Het bestuderen van identiteitsconstructies en identiteitsbeleving heeft in de afgelopen jaren meer aandacht gekregen binnen de opleiding Interculturele Communicatie. Kok Luís (2017)

heeft in haar masterscriptie gekeken naar de identiteitsconstructies van twintigers met een gemengde achtergrond. Van Es (2018) heeft een vergelijkende studie gedaan naar Nederlandse jongeren met een Aziatische achtergrond. Uit beide onderzoeken is naar voren gekomen dat de manier waarop de respondenten hun identiteit vormen contextafhankelijk is en dat zich 'anders' voelen hierbij een grote rol speelt. In het verlengde hiervan kijk ik in deze scriptie naar de identiteitsbeleving van Joodse jongeren in Nederland, wat een zowel maatschappelijke als wetenschappelijke relevantie heeft. Dit onderzoek zal enerzijds meer inzicht creëren in de manier waarop een studie naar identiteitsbeleving geoperationaliseerd kan worden en zal verschillende theoretische inzichten in de praktijk toetsen. Anderzijds, aangezien er in het huidige maatschappelijk discours meer aandacht wordt besteed aan de impact van antisemitisme op Nederlandse Joden zal dit onderzoek mogelijk tot nieuwe inzichten leiden. Deze studie zou tevens onderwijzers kunnen helpen om te begrijpen hoe zij identiteitsconstructies en -ontwikkelingen van jongeren uit religieuze groepen moeten bekijken en hoe zij eventueel bij zo een proces steun kunnen bieden aan hen.

2. Context

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de historische achtergrond van Joden in Nederland voor en na de Tweede Wereldoorlog. Daarnaast wordt ook ingezoomd op de maatschappelijke positie van Joodse Nederlanders, antisemitisme en de relatie met Israël.

2.1 Historische achtergrond

De geschiedenis van Joden in Nederland begon meer dan 400 jaar geleden en kent volgens Wertheim (2017) vele gezichten:

“Het is een verhaal van gouden tijdperken en zwarte bladzijden, van tolerantie en discriminatie, van afzondering en aanpassing . . . en zich afspeelt in provinciale gemeenten en grote steden, verwaarloosde krotten en statige panden, langs de gure Amsterdamse grachten en aan de tropische Caribische Zee” (p. 11).

De eerste tekenen van Joodse aanwezigheid in Nederland zijn geregistreerd in de dertiende eeuw; eerst in Zuidelijke Nederlanden en later ook in Noordelijke Nederlanden (Speet, 2017). Echter, de aanwezigheid van Joden in de Nederlanden tijdens de middeleeuwen is marginaal geweest, waardoor de informatie over hun geschiedenis in die periode witte vlekken en grote sprongen bevat (Speet, 2017). De eerste Joden die zich vanaf de zeventiende eeuw permanent in Nederland vestigden waren afstammelingen van Spaanse en Portugese Joden (Swetschinski, 2017). Zij zijn naar Nederland gekomen na een reeks ingrijpende veranderingen op het Iberisch Schiereiland als gevolg van de Spaanse Inquisitie; Spaanse Joden werden onder druk gezet om zich tot het katholicisme te bekeren of het land te verlaten (Levie Bernfeld & Wallet, 2019; Swetschinski, 2017). Een aantal Joden vluchtte naar Portugal, daar werden ze echter in groten getale gedoopt.

In 1536 volgde de Inquisitie ook in Portugal, waardoor gedoopte Joden onder scherp toezicht werden gehouden. Voor velen was dit een reden om uit het land te vluchten, onder andere naar Italië, Antwerpen en Frankrijk (Swetschinski, 2017). Een halve eeuw later kwamen in kleine aantallen (naar schatting 350 Joden in 1610, Israel, 2017) een paar van hun afstammelingen naar de Republiek der Verenigde Nederlanden. Zij vestigden zich in Amsterdam, keerden terug naar het jodendom en dreven handel via Lissabon in onder meer suiker en tabak uit Brazilië (Israel, 2017). Door hun gemengde Spaanse-Portugese oorsprong worden zij Sefardische Joden genoemd; Sefarad is het Hebreeuwse woord voor Spanje. De term Portugese Joden komt ook in de geschiedenis voor, omdat zij Portugees als voertaal gebruikten (Swetschinski, 2017).

In het laatste kwart van de zeventiende eeuw, circa 1630, kwamen Joden uit Midden- en Oost-Europa naar de Republiek (Israel, 2017). Deze groep wordt Asjkenazische Joden genoemd, naar de gelijkenis van het Hebreeuwse woord voor Duitsland Asjkenaz (Kaplan, 2017). Zij gebruikten Jiddisch als voertaal: een mengsel tussen een vroege vorm van Duits en Hebreeuwse, Romaanse en Slavische woorden (Zwiers, 1992). Door het geweld tijdens de Dertigjarige Oorlog in Europa waren de Asjkenazische Joden naar Amsterdam gevlucht; zij mochten zich daar vestigen en konden op hun Sefardische broeders en zusters rekenen (Israel, 2017).

In het begin van de achttiende eeuw overtroffen de Asjkenazische Joden de Sefardische Joden in aantal. Desalniettemin, ontstond er een brede kloof tussen beide groepen wat betreft sociaal aanzien en welvaart (Israel, 2017); Sefardische Joden hadden meer geld en zakelijke netwerken vergeleken met Asjkenazische Joden, die kooplieden en financiers als minder belangrijk beschouwden. Omdat zij ook andere talen spraken vormden zij in sociaal opzicht twee aparte groepen, die zeer verschillende culturele achtergrond hadden. Echter, de buitenwereld telde zij als één groep en gemeenschap door hun gezamenlijke geloofsovertuiging. Ondanks het feit dat beide gemeenschappen in cultureel en sociaal aspect van elkaar verschilden, deelden zij een gevoel om “te behoren tot het universele jodendom” (Kaplan, 2017, p. 132). Dit uitte zich in tijden van vervolging en crisis, toen de Amsterdamse Joden hulp verleenden aan andere Joden in de wereld.

2.2 De Tweede Wereldoorlog

In de jaren '30 brak er in Europa een diepgaande economische en politieke crisis uit. Werkloosheid en verarming waren de grootste problemen in de samenleving. De crisis ging Nederland niet voorbij en had andere gevolgen voor Joden dan op de bevolking als geheel (Blom & Cahen, 2017). In Duitsland werden Joden beschuldigd van een bijdrage aan de economische crisis, wat leidde tot een stijging van het racistische antisemitisme in het land. Als gevolg hiervan kregen Joden in Nederland het gevoel dat de bedreiging en vervolging steeds dichterbij kwam. Dit manifesteerde zich vooral in de vorm van de vluchtelingenproblematiek. Sinds Hitler in 1933 in Duitsland aan de macht kwam arriveerden tienduizenden Joodse bannelingen in Nederland (Blom & Cahen, 2017). Sommigen bleven in Nederland en anderen vertrokken weer; uiteindelijk verbleven er ongeveer 15.000 Joden met een Duitse nationaliteit. De Nederlandse regering zag de vluchtelingenstroom als een groot probleem, door de nog steeds lopende economische problemen en werkloosheid. Hoewel Nederland toentertijd de naam had een tolerant en gastvrij land te zijn, was het duidelijk dat de vluchtelingen niet welkom waren (Blom & Cahen, 2017). Men maakte zich zorgen over de relatie met het buurland Duitsland en de kosten die verbonden waren aan de opvang. Het regeringsbeleid in die periode had als doel had om de vluchtelingenstroom in te dammen. Dat beleid werd in 1938 aangescherpt: Joodse en andere vluchtelingen werden als ‘ongewenste vreemdelingen’ gezien en werden aan de grens teruggestuurd (Blom & Cahen, 2017; Presser, 1965). Ook werd er een stelsel van quota ontworpen. Hoewel dat beleid grosso modo door de meerderheid van het parlement gesteund werd, waren er ook sommigen die daar tegen protesteerden.

In 1940 werd Nederland veroverd door Duitse troepen in een bliksemanval (Romijn, 2017); de Duitse bezetters gaven alle ambtenaren in Nederland het bevel om een ariërverklaring te ondertekenen, zodat zij overzicht konden houden van iedere openbare functie die door Joden bekleed werd. Als gevolg hiervan werden alle Joden ontslagen die bij universiteiten in dienst waren. In november dat jaar hield hoogleraar rechtsgeleerdheid Cleveringa een protestrede tegen het ontslag van Joodse collega's. Een jaar later, in 1941, begon in Nederland het besef door te dringen over welk gevaar de Joden toentertijd liepen (Presser, 1965). Een van de unieke daden van verzet van Nederlanders en Joden is de Februaristaking. In haar boek daarover schreef Mooij (2014): “Nergens anders in Europa is ooit de bevolking op een vergelijkbare manier in opstand gekomen tegen de vervolging van Joodse stadsgenoten” (p. 1).

Tijdens de staking werd het openbaar vervoer en het werk op kantoren en gemeentelijke diensten stilgelegd, verlieten leerlingen hun school en zo meer (Comité Herdenking Februaristaking 1941, z.d.). De Februaristaking heeft een grote betekenis gekregen in de collectieve herinnering van de Tweede Wereldoorlog in Nederland (Mooij, 2014).

Sommige Joden realiseerden zich welk gevaar zij liepen als ze in Nederland bleven en probeerden te vluchten, maar weinig slaagden erin te ontsnappen. De nazi-Duitsers hebben er bij de Nederlandse autoriteiten op aangedrongen om elke Joodse bewoner te registreren. In de periode erna werden Joden vervolgd; de Nederlandse overheidsinstanties hebben zich er niet tegen verzet (Romijn, 2017). Een jaar later kwamen er nieuwe voorschriften: Joden mochten niet langer gebruikmaken van openbare ruimtes en voorzieningen. Hun bewegingsvrijheid en persoonlijke leven werden aan strikte regels onderworpen. Vanaf juli 1942 werden Joden gedeporteerd naar werk- en concentratiekampen met behulp van de Nederlandse politie en de Nederlandse Spoorwegen. Aan de kampen probeerden zij op illegale manieren te ontsnappen, bijvoorbeeld door naar het buitenland te vluchten, of door onder te duiken tussen de Nederlandse bevolking (Romijn, 2017). Wie ging onderduiken moest afscheid nemen van alles wat verweven was met zijn of haar persoonlijke identiteit: familie, kinderen, werk, bezit, et cetera.

2.2.1 Naoorlogs Nederland

Op 5 mei 1945 werd Nederland bevrijd als gevolg van de capitulatie van de Duitse bezetters (Levie Bernfeld & Wallet, 2019). Joden die de oorlog hadden overleefd konden weer 'opduiken'; dat waren er in totaal 16.000 (Wallet, 2017). De omvang van de moord op de Joden was echter in die periode duidelijk geworden: 75 procent van de Joden in Nederland was vermoord (Levie Bernfeld & Wallet, 2019). Terwijl er in Nederland uitbundig feest werd gevierd, kregen de overlevende Joden het gevoel dat zij in de schaduw waren gevallen en moesten het leven weer oppakken. Maar dat ging moeizaam; de situatie in Nederland was zeer complex, er was sprake van voedseltekort en gebrekkige huisvesting (Wallet, 2017). De Nederlandse autoriteiten hebben de keuze gemaakt om na de oorlog niet langer onderscheid te maken tussen Joodse en niet-Joodse staatsburgers, zodat zij ook gelijke rechten en plichten kregen. Deze benadering miskende echter dat Nederlandse Joden in de oorlog sterker getroffen waren dan andere niet-Joodse Nederlanders (Wallet, 2017). Ook werden repatrianten van de kampen als één geheel gezien. Ervaringen van terugkeer in dorpen en wijken liepen sterk uiteen; in sommige gevallen werden Joodse repatrianten warm ontvangen en in andere gevallen kregen zij een vijandige en kille ontvangst (Wallet, 2017).

2.2.2 Collectieve herinnering

In naoorlogs Nederland stond met name het verzet centraal tijdens de herdenkingen, "de Nederlandse Joden die in de oorlog zijn gestorven bleven vrijwel buiten beeld" (Wallet, 2017, p. 437). Vanaf de jaren '60 veranderde dat beeld als gevolg van het boek "Ondergang" van Presser (1965), dat grote indruk maakte op het politieke en publieke debat rondom de herinneringscultuur in Nederland. Dit resulteerde in een verschuiving naar het perspectief van de oorlogsslachtoffers – en dan met name de Joodse slachtoffers (Wallet, 2017). De Jodenvervolgving riep morele vragen op en stond steeds meer centraal in contexten van onderwijs,

herinnering en publiek vertoog. Mede deze ontwikkeling, de komst van nieuwe minderheden en de culturele revolutie verschoof de maatschappelijke positie van Nederlandse Joden naar het centrum van de samenleving (Wallet, 2017). Tot op de dag van vandaag blijven de gevolgen van de Holocaust van invloed zijn op Joodse Nederlanders en hoe zij zich als Joods beschouwen (De Vries, 2001).

2.3 Antisemitisme

Antisemitisme wordt regelmatig als een containerbegrip gebruikt omdat het geen afgebakende definitie heeft en omdat iedereen zijn eigen betekenis aan kan geven (Gans, 2013). In dit onderzoek refereert antisemitisme naar “afkeer van en vooroordelen tegen Joden als Joden” (Gans, 2013, p. 1). In de geschiedenis werden Joden vaak als ‘de Ander’ gezien in religieuze, etnische, nationale maar ook culturele en economische opzichten (Blom & Cahen, 2017). Antisemitisme heeft verschillende verschijningsvormen, zoals anti-judaïsme (religieus antisemitisme), sociaaleconomische antisemitisme en racistisch antisemitisme (Blom & Cahen, 2017; Gans, 2013). Als gevolg van de stichting van de staat Israël is er een nieuwe vorm van antisemitisme opgedoken, namelijk antizionisme, die verbonden is aan het vijandbeeld van ‘de Jood’ (Gans, 2013). Antisemitisme kan tot uiting komen op verschillende manieren: bij intentioneel antisemitische incidenten wordt ervan uitgegaan dat antisemitisme het motief is van de dader (Tierolf, Drost, Van Kapel & Wagenaar, 2018). De incidenten kunnen in drie categorieën worden ingedeeld: incidenten tegen personen, tegen goederen en slachtofferloze incidenten (Tierlof et al., 2018). In 2017 nam het aantal intentioneel antisemitisme in Nederland toe (van 35 in 2016 naar 46 in 2017) en werden het vaakst geregistreerd in de regio’s Amsterdam, Rotterdam en Midden-Nederland. Wat het antisemitisme kenmerkt is dat het als het ware als een ‘flexibel instrument’ wordt gebruikt: antisemitische stereotypen verschijnen vooral om een maatschappelijke, politieke en psychologische functie te vervullen zoals het projecteren van frustraties of het afschuiven van economische en politieke verantwoordelijkheden (Gans, 2013). Een stereotype kan volgens Gans (2013) gedefinieerd worden als een “uitdrukking van de opvatting dat alle of de meeste mensen die tot een bepaalde (minderheids)groep behoren en specifieke eigenschappen bezitten (negatieve maar ook positieve)” (p. 2). Typerend voor stereotypen is dat als zij over een groep bestaan, dat er dan ook tegelijkertijd een vorm van generalisatie optreedt waarbij de hele groep wordt aangerekend als één persoon een misstap heeft gemaakt (Gans, 2013). Bijvoorbeeld als één Jood heeft gelogen, dan worden alle Joden als leugenaars gezien.

2.4 De meervoudigheid van Joods-zijn

Meerdere studies hebben aangetoond dat de Joodse identiteit ‘uniek’ en meervoudig is vergeleken met andere religies (Friedman, Friedlander & Blustein, 2005). Uit de studie van Friedman et al. (2005) over Joodse jongeren in de Verenigde Staten is gebleken dat de meerderheid van de participanten zichzelf als bicultureel beschouwen. Op basis van bovenstaande kan er geconcludeerd worden dat de Joodse zelfbeschouwing op uiteenlopende manieren vorm krijgt. Volgens Hecht & Faulkner (2000) kan de Joodse zelfbeschouwing onder andere voortvloeien uit iemands familielevens, sociaal netwerk, levenservaringen, geloof enzovoorts.

De definitie voor het Joods-zijn wordt op verschillende manieren gedefinieerd. Een antwoord op de vraag wie is Joods is volgens de *halacha* eigenlijk vrij simpel: iemand is Joods als hij of zij uit een Joods moeder is geboren, of als hij of zij tot het jodendom is bekeerd volgens de orthodoxe procedures (De Vries, 2001b). De *halacha* is de (rabbijnse) Joodse wet die gebaseerd is op de *Thora*, oftewel de vijf boeken van Mozes die aan hem door God zijn gegeven (Romeijn, 2010). Volgens Wasserstein (1996) is deze religieuze maatstaf te beperkt geworden voor de moderne samenleving; tegenwoordig kan men zelf kiezen om zichzelf al of niet als Joods te beschouwen. Zo kan het zijn dat iemand in een Joodse kring opgroeit of een Joodse man of vrouw trouwt, maar zelf niet als Joods beschouwd mag worden door een gemengd huwelijk. Deze Joden worden ‘vaderjoden’ genoemd (Romeijn, 2010). Anders dan in orthodoxe kringen, worden in liberale kringen ‘vaderjoden’ ook als formeel Joods gezien. Ook bestaat er in Nederland een groep van Messiasbelijdende Joden die in hun geloofsovertuiging aspecten uit zowel het jodendom als het christendom combineren, maar Jezus als hun ware God zien (Romeijn, 2010). Hoewel ‘vaderjoden’ wel als Joden erkent worden door de staat Israël, is dat niet het geval bij Messiasbelijdende Joden omdat zij naar een andere godsdienst zijn overgegaan (Romeijn, 2010).

Er bestaan grote verschillen in de betekenissen die men aan zijn Joodse identiteit geeft: niet alleen maar religieuze, maar ook culturele en etnische aspecten spelen daarin een rol (De Vries, 2001). Uit onderzoek onder Nederlandse Joden is namelijk gebleken dat bij een meerderheid van de respondenten het Joodse geloof en leefregels weinig tot geen betekenis hadden voor hun Joods-zijn (De Vries, 2001). Velen voelen zich dus Joods zonder religieus te zijn, maar doen zo nu en dan iets wat te maken heeft met religie of traditie, zoals het vieren van feestdagen (Sinclair & Milner, 2005; Haji et al., 2011; Hecht & Faulkner, 2000). Ter illustratie, voor sommige Amerikaanse Joden wordt hun etniciteit gekarakteriseerd door een gemeenschap waarmee zij een Joodse identiteit delen (Hecht & Faulkner, 2000)

2.4.1 Cultureel en religieus jodendom

Het begrip ‘Joods’ verschilt in betekenis in vergelijking met andere religieuze groepen omdat het zowel op een religie als op een etniciteit aanduidt (Cohen, 1998). Een groot aantal van de Joden in de diaspora (en bijna de helft van de Amerikaanse Joden) beschouwen hun Joodse identiteit in de eerste plaats als cultureel of seculier (Mayer, Kosmin & Keysar, 2001). Het praktiseren van het jodendom op cultureel gebied houdt in dat men zich verdiept in Joodse literatuur, talen (zoals Hebreeuws en Jiddisch), muziek, eten, kunst enzovoorts (Winter, 1992). Het vieren van Joodse feestdagen wordt meer gezien als een gelegenheid om met familie en vrienden bij elkaar te komen en heeft voor sommige Joden een meer culturele dan religieuze betekenis (Haji et al., 2011).

De gedeelde geschiedenis van Joodse mensen, zowel Asjkenazische als Sefardische Joden, speelt een prominente rol in de interpretatie en constructie van hun identiteit (Haji et al., 2011; MacDonald-Dennis, 2006). In een onderzoek onder Joden in Nederland bleek dat de respondenten zich het meest Joods voelen als zij in sommige situaties geconfronteerd worden met antisemitisme, de Holocaust en gebeurtenissen in Israël (De Vries, 2001). Dit gold voor zowel religieuze als seculiere en liberale respondenten. De volgende opmerkelijke bevinding

uit deze studie is dat de Holocaust en haar gevolgen het meest van invloed zijn op de betekenis van Joods-zijn voor de participanten (De Vries, 2001). De studies van Jaspal & Yampolsky (2011) en Bar-Tal (1991) hebben tevens aangetoond dat het bewustzijn van de Holocaust de Joodse identificatie van jongeren kan versterken. Echter, de precieze aard en mate van die invloed is moeilijk te bepalen (De Vries, 2001).

2.5 Verbondenheid met Israël

De verbondenheid met de staat Israël kan in zowel iemands gedrag als houding en gevoelens tot uiting komen (De Vries, 2001c). Joden in de diaspora hebben vaak familie die in Israël woont en voelen zich vaak zeer sterk verbonden met het land (Friedman et al., 2005; Abram, 2006). Onderzoek heeft laten zien dat een groot deel van de Joden in Nederland Israël als een bron van trots ziet, maar een aanzienlijk deel daarvan is kritisch over de politieke gebeurtenissen in het land en schaamt zich daar soms voor (De Vries, 2001c).

2.6 Samenvatting

Alles overziend, de studies die hier zijn besproken tonen aan dat 'de Joodse identiteit' op verschillende manieren kan worden ervaren. Hierbij spelen verschillende factoren een rol; de literatuur toont aan dat de Holocaust en haar gevolgen hierbij een centrale rol spelen, maar ook cultuur, religie en de staat Israël.

2.7 Hoofdvraag

Naar aanleiding van de context die hier is besproken luidt de hoofdvraag van dit onderzoek:

Hoe beleven Joodse jongeren in Nederland hun Joodse identiteit?

2.8 Jood/jood

Zoals uit de context is gebleken kan het woord Jood zowel een etniciteit als een geloof betekenen. In het Nederlands is de regel dat Jood met een hoofdletter geschreven wordt als het gaat om het volk en de culturele of de etnische groep. Als het om een religieuze aanduiding gaat dan wordt jood met een kleine letter geschreven, net als moslim of christen. Echter, de Taalunie suggereert dat het in de praktijk niet altijd eenduidig is of jood of Jood bedoeld is; als het lastig is om onderscheid te maken adviseert zij in één tekst consequent een hoofdletter te gebruiken (Taalunie, z.d). Ik heb ervoor gekozen om het advies van de Taalunie te volgen; hiermee wil ik voorkomen dat er voorafgaand conclusies worden getrokken over de invulling van de identiteit van Joodse jongeren in Nederland.

3. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt de theoretische achtergrond besproken waarop het onderzoek is gebaseerd. Er worden thema's en begrippen gepresenteerd die relevant zijn voor deze studie: in de eerste paragraaf wordt het begrip identiteit besproken. Vervolgens wordt het thema identiteitsmarkers geïntroduceerd en daarna wordt de literatuur over discoursanalyse besproken. Tot slot worden de hoofd- en deelvragen geformuleerd.

3.1 Identiteit

Hall (2014) heeft geconstateerd dat de menselijke identiteit steeds vaker gezien wordt als een voortdurend werk in uitvoering, dat geconstrueerd en veranderd wordt door levenservaringen. Identiteit wordt op verschillende manieren geconstrueerd, bewust of onbewust (De Fina, Schiffrin & Bamberg, 2006). Mensen denken over hun eigen identiteit wanneer ze niet zeker weten waar ze thuishoren; met andere woorden, als mensen er niet voldoende zeker over zijn hoe zichzelf op te stellen tegenover andere personen in de samenleving (Bauman, 1996). Identiteit is het zelfbeeld van een persoon en verschilt van de manier waarop anderen hem of haar zien (Abram, 2006). Volgens Oosterbaan (2014) is identiteit een complex begrip "omdat het zowel over het zelfbeeld van een groep of een land kan gaan, als over alles waarop dat beeld is gebaseerd: een als objectief ervaren werkelijkheid" (p. 11). De term identiteit wordt in de wetenschappelijke literatuur ook als 'vaag' en essentialistisch beschreven (Brubaker & Cooper, 2000).

Er zijn verschillende soorten identiteit te onderscheiden; bijvoorbeeld een culturele, een nationale of een sociale identiteit. Hoeveel identiteiten men onderscheidt hangt af van het aantal groepen waarin men verkeert (Abram, 2006). Elke identiteit speelt volgens Abram (2006) in een sociale sfeer waarin de leden van een bepaalde groep bij elkaar komen en die is te vergelijken met familiebanden. Hierbij kan het gaan om de betrokkenheid in gedrag rond activiteiten of rituelen die er bij de identiteit toe doen, waarden die men in stand zou willen houden of dingen die men belangrijk vindt (Abram, 2006). Een vergelijkende theorie over identiteit is die van Ashmore, Deaux & McLaughlin-Volpe (2004) die later in dit hoofdstuk uitgebreider wordt besproken.

Identiteit houdt volgens Jenkins (2008) in dat "wij weten wie zijn, weten wie anderen zijn, dat zij weten wie wij zijn, wij weten wie zij denken dat wij zijn enzovoorts" (p. 5). Hiermee wil hij zeggen dat het zelfbeeld altijd tegenover het beeld van de Ander staat. Hij noemt het een multidimensionale classificatie van de wereld en de plek die wij daarin innemen als individuen en als een deel van het collectief. Het is een proces – 'identificatie', en het is niet iets dat men kan hebben, het is iets dat men doet en beleeft. Wie wij denken te zijn is nauw verbonden met wie wij denken dat anderen zijn en vice versa (Jenkins, 2008). Het proces van identificatie wordt in stand gehouden door de sociale relaties die het individu heeft (Brewer & Gardner, 1996). Bucholtz & Hall (2004) stellen dat identiteit letterlijk aan gelijkheid refereert. Echter, voor een buitenstaander is het lastig om te bepalen wanneer een groep mensen aangemerkt kan worden als gelijk, of op basis waarvan dit zou moeten gebeuren. Als gevolg hiervan ontstaan opgelegde identiteiten, die door een ander aan een persoon toegeschreven worden.

Welke identiteit er toegeschreven wordt heeft te maken met het zelfbeeld van de Ander (Bucholtz & Hall, 2004).

3.1.1 Social Identity Theory

Een sociale identiteit houdt in dat een persoon bewust is van het feit dat hij of zij tot een sociale categorie of groep behoort (Hogg & Abrams, 1998). Een sociale groep is een groep individuen die een gemeenschappelijke sociale identificatie met elkaar delen, of die zichzelf zien als een deel van dezelfde sociale categorie. Door een proces van sociale vergelijking worden mensen die op het individu lijken gerekend tot de *ingroup*. Personen die van het individu verschillen worden gelabeld als de *outgroup* (Turner, Hogg, Oakes, Reicher & Wetherell, 1987). Volgens Abrams & Hogg (1988) gebruiken individuen sociale categorieën waarin zij zichzelf plaatsen; die categorieën contrasteren met andere sociale categorieën, bijvoorbeeld mensen met een migratieachtergrond of mensen met een Nederlandse achtergrond. Elke categorie kan meer prestige, macht of status hebben (Abrams & Hogg, 1988).

Sociale identiteiten gaan volgens Verkuyten (2010) over “sociale herkenning en erkenning: anderen moeten je zien zoals je jezelf ziet” (p. 91). Echter, de keuzevrijheid hierin kan soms zeer beperkt zijn als een identiteit wordt opgedrongen of toegeschreven. Als voorbeeld geeft Verkuyten (2010) aan dat sommige mensen die een migrantenachtergrond hebben, vloeiend Nederlands spreken en in Nederland zijn geboren toch altijd het beeld van ‘de Ander’ opgedrongen zullen krijgen, ook al wonen zij al hun hele leven in Nederland.

3.1.2 Collectieve identiteit

Een collectieve identiteit wordt gedeeld met een groep andere individuen die gemeenschappelijke kenmerken hebben, zoals etniciteit, sekse of een beroep (Ashmore et al., 2004). De collectieve identiteit is psychologisch van aard en vereist geen direct contact met de andere individuen in dezelfde categorie; de identiteit wordt pas collectief als individuen zichzelf erkennen als deel van een groep (Ashmore et al., 2004). Dit concept van identiteit verwijst naar het ‘wij-gevoel’ van een groep en legt de nadruk op de gelijkenissen en gedeelde attributen die de groep verenigen (Cerulo, 1997).

Om de aspecten van een collectieve identiteit te analyseren kan het model van Ashmore et al. (2004) gebruikt worden. Zij hebben op basis van literatuuronderzoek een model opgesteld bedoeld voor het identificeren van verschillende aspecten van een collectieve identiteit op een individueel niveau. Daarin spreken zij over: *self-categorization*, *evaluation*, *importance*, *attachment*, *social embeddedness*, *behavioral involvement*, en *meaning*. Deze begrippen kunnen worden vertaald als: zelfcategorisatie, evaluatie, belang, gehechtheid, sociale inbedding, betrokkenheid in gedrag en betekenis.

In een eerder onderzoek van Haji et al. (2011) werd dit model gebruikt om te kijken naar verschillende identiteitsdimensies van Joodse jongeren in Canada. Het doel van deze studie was om te achterhalen in hoeverre de volgende drie aspecten van de Joodse identiteit openheid voorspellen voor wat betreft interreligieuze relaties en sociaal-politieke attitudes ten opzichte van Israël: religieuze identiteit, culturele identiteit en het belang van identiteit. De gegevens zijn verzameld door middel van een online-enquête. In hun analyse hebben Haji

et al. (2011) de keuze gemaakt om de elementen zelfcategorisatie, belang en gehechtheid te gebruiken. De resultaten hebben aangetoond dat respondenten die hun Joodse identiteit als cultureel beschouwden hoger scoorden op elementen van culturele en religieuze identificatie dan respondenten die hun identiteit meer als religieus of als zowel religieus als cultureel zagen.

Naar aanleiding van de eerdergenoemde studie van Haji et al. (2011) en het onderzoek van De Vries (2001) over Joodse identiteit is ervoor gekozen om de volgende elementen uit het model van Ashmore et al. (2004) in dit onderzoek te gebruiken:

1. Zelfcategorisatie: zichzelf identificeren als een lid van, of zichzelf categoriseren in termen van een bepaalde sociale groepering ("Als het gaat om mijn etnische groep, beschouw ik mezelf als...")
2. Evaluatie: de positieve of negatieve reactie van een persoon ten aanzien van een sociale categorie als ernaar gevraagd wordt ("Ik ben trots op het feit dat ik Joods ben")
3. Gehechtheid: de mate waarin een individu zich één met de groep voelt ("Ik heb echt zo het gevoel dat ik bij de Joodse gemeenschap hoor")
4. Betrokkenheid in gedrag: de mate waarin een persoon zich bezighoudt met activiteiten die direct betrokken zijn bij een collectieve identiteit ("Ik ga elke vrijdagavond naar de *sjoele*")

Hieruit volgt de eerste deelvraag van dit onderzoek:

1. Hoe omschrijven Joodse jongeren in Nederland hun Joodse identiteit?

3.1.3 Religieuze identiteit

In haar onderzoek naar de ontwikkeling van religieuze identiteit toonde Peek (2005) aan dat hoewel verschillende vormen van identiteit in de afgelopen eeuw regelmatig zijn onderzocht binnen de wetenschappelijke literatuur, er te weinig aandacht is besteed aan de rol van religie bij de identiteit van individuen en groepen. Er is aangetoond dat religieuze identiteit vaker aanwezig is bij migrantengroepen, omdat zij die identiteit vaak koesteren om zich in het nieuwe land staande te houden, terwijl zij hun religie als vanzelfsprekend zagen in hun thuisland (Peek, 2005). Etniciteit en religie zijn onder andere de belangrijkste markers van een groepsidentiteit (Verkuyten & Yildiz, 2007). Etnische en religieuze groepen geven het individu een positief gevoel, waarbij hij of zij een saamhorigheidsgevoel ervaart in een omgeving die hem of haar accepteert (Verkuyten & Yildiz, 2007). Religie is in veel gevallen fundamenteel in het leven van mensen; religieuze groepen zijn een van de steunpilaren van de religieuze identiteit van een persoon (Verkuyten & Yildiz, 2007).

Het is volgens Fowler & Dell (2006, in Davis III & Kiang, 2006) van essentieel belang om te begrijpen wat de rol van religieuze ervaringen bij de identiteitsontwikkeling van jongvolwassenen is. Deze fase in het leven van het individu wordt door Erikson (1968, in Davis III & Kiang, 2006) gekarakteriseerd als een tijd van crisis waarin de jongvolwassene zijn of haar plek in de wereld probeert te vinden. Een belangrijk onderdeel hierbij is het creëren van een *system of beliefs* dat het wereldbeeld van het individu vormt. Binnen dat proces kan religie een grote rol spelen; het individu maakt in die fase de keuze om meer of minder met zijn

religie te doen, door bijvoorbeeld deel te nemen aan religieuze activiteiten (Davis III & Kiang, 2006). Echter, sommige jongeren nemen deel aan religieuze activiteiten omdat zij tijd willen doorbrengen met hun leeftijdgenoten en niet omdat zij zich in de religie willen verdiepen (Davis III & Kiang, 2006).

3.1.4 Culturele identiteit

Culturele identiteit is een gelaagd concept dat “verschillende culturele aspecten in zich draagt, zoals religie, taal, onderwijs, cultureel erfgoed en land” (Donders, 2002, p. 347). Volgens Hall (2014) zijn er twee verschillende manieren om over culturele identiteit te denken: de eerste definieert culturele identiteit in termen van een gedeelde cultuur, een soort collectief waarin mensen dezelfde geschiedenis met elkaar delen. Deze visie op culturele identiteit reflecteert de gedeelde ervaringen uit het verleden en gedeelde culturele codes die de groep een stabiel, onveranderbaar en voortdurend referentiekader en betekenis in het dagelijks leven geven. De tweede visie op dit soort identiteit benadrukt dat er naast veel gelijkenissen ook significante verschillen bestaan tussen ‘wie wij echt zijn’ en ‘wat wij zijn geworden’ als gevolg van de geschiedenis. Hierbij kan niet gesproken worden over één identiteit zonder te beseffen dat er ook verschillen zijn. In deze vorm is culturele identiteit een kwestie van zowel ‘*becoming*’ als ‘*being*’, het bestaat uit het verleden maar ook uit de toekomst. Hall (2014) benadrukt dat culturele identiteiten aan verandering onderhevig zijn. Culturele identiteit wordt als belangrijker gezien op het moment dat die culturele identiteit bedreigd wordt, met andere woorden, als bepaalde culturele uitingen of aspecten niet kunnen of mogen ontwikkelen (Donders, 2002). Globalisering en kolonisatie zijn onder meer ontwikkelingen die de bewustwording ten aanzien van culturele identiteit hebben beïnvloed (Donders, 2002; Hall, 2014).

De volgende deelvraag kan worden gesteld met betrekking tot de verschillende vormen van identiteit die tot nu toe zijn besproken:

2. Welke soorten identiteit komen naar voren in de Joodse identiteit van Joodse jongeren in Nederland?

3.2 Identiteitsmarkers

Wanneer mensen over hun eigen identiteit praten, kunnen zij gebruik maken van identiteitsmarkers, oftewel bepaalde eigenschappen van het individu, die hij of zij aan anderen mensen wensen te presenteren. Dit wordt vaak gedaan om de relatie met een bepaalde nationaliteit te benadrukken (Kiely, Bechhofer, Stewart & McCrone, 2001). Ter illustratie: iemand zou kunnen zeggen “ik ben Nederlander omdat mijn grootouders hier zijn geboren” of “ik ben Nederlander omdat ik hier woon en werk”. Volgens Kiely et al. (2001) kunnen bij identiteitsmarkers twee dimensies worden onderscheiden, een vaste en een vloeibare dimensie.

Identiteitsmarkers maken het mogelijk om inzicht te krijgen in de karakteristieken en woorden die individuen gebruiken om hun identiteit te beschrijven. Kiely et al. (2001) hebben een typologie van identiteitsmarkers opgesteld (tabel 1).

Tabel 1: typologie identiteitsmarkers (Kiely et al., 2001)

	'Vaste' markers	'Vloeibare' markers
Makkelijk toegankelijk voor anderen	Accent Uiterlijk Naam	Woonplaats Kleding Toewijding aan plek
Moeilijk toegankelijk voor anderen	Geboorteplaats Afkomst Waar men is opgevoed	Verblijfsduur

Door middel van deze typologie kan inzicht worden verkregen in de talige middelen die individuen gebruiken om hun identiteit te beschrijven. Hiermee kan ook onderscheid gemaakt worden tussen de informatie en identiteitsmarkers die deelnemers 'makkelijker' of 'moeilijker' weggeven. Hieruit komt de derde deelvraag van deze studie voort:

3. Welke identiteitsmarkers gebruiken Joodse jongeren in Nederland als zij hun Joodse identiteit omschrijven?

3.3 Discoursanalyse

Een methode die gebruikt kan worden om inzicht te krijgen in identiteit en hoe individuen over hun zelfbeeld praten is discoursanalyse. Hierbij "gaat het om de manier waarop via taal een sociale werkelijkheid wordt geconstrueerd" (Van den Berg, 2004, p. 27). Individuen zijn continu bezig met het categoriseren van hun sociale leefomgeving en creëren op basis daarvan een sociale werkelijkheid (Van den Berg, 2004; Jenkins, 2008). Discoursanalyse vertrekt vanuit het analyseren van teksten, waarin betekenissenmerken in de tekst worden gezocht (Van den Berg, 2004). De cognitieve linguïstiek maakt het mogelijk om inzicht te krijgen in categoriseringsprocessen; hierbij kan bijvoorbeeld gekeken worden naar de dichotome 'wij-zij' in het taalgebruik van respondenten (Van den Berg, 2004).

Volgens Gee (2004) kan men over zijn identiteit spreken op twee verschillende niveaus:

1. *Social Distance*: hierbij kan men onderscheid maken tussen vertrouwelingen, kennissen en vreemdelingen. Tot welke groep elke persoon behoort hangt af van de sociale groep en cultuur.
2. *Socially significant kinds of people*: hierbij zijn identiteiten ingebakken en erkend door de maatschappij en sociale groepen. Dit soort identiteiten zijn meervoudig; een individu kan meerdere identiteiten hebben. Om ze te beschrijven kan men labels gebruiken zoals: 'advocaat', 'radicale feministe' of 'African-American'.

Door een onderscheid te maken tussen deze niveaus kan er in een discoursanalyse inzicht verkregen worden in hoe individuen taal gebruiken om anderen te omschrijven (Gee, 2004). Op basis van de inzichten die hier zijn besproken is de laatste deelvraag opgesteld:

4. Hoe gebruiken Joodse jongeren in Nederland talige middelen om zichzelf in hun sociale omgeving te positioneren?

4. Onderzoeksvraag

Voor de overzichtelijkheid zijn de hoofd- en deelvragen onder elkaar gezet:

De Hoofdvraag: hoe beleven Joodse jongeren in Nederland hun Joodse identiteit?

De deelvragen:

1. Hoe omschrijven Joodse jongeren in Nederland hun Joodse identiteit?
2. Welke soorten identiteit komen naar voren in de identiteitsbeleving van Joodse jongeren in Nederland?
3. Welke identiteitsmarkers gebruiken Joodse jongeren in Nederland als zij hun Joodse identiteit omschrijven?
4. Hoe gebruiken Joodse jongeren in Nederland talige middelen om zichzelf in hun sociale omgeving te positioneren?

5. Methodologie

In dit hoofdstuk worden de dataverzameling en analysemethodes gepresenteerd. Voor dit onderzoek is wegens de aard van de onderzoeksvraag gebruikgemaakt van een kwalitatieve methode en zijn de data door middel van triangulatie geanalyseerd.

5.1 Participanten

De participanten voor dit onderzoek zijn via een privébericht op Facebook benaderd. Ik heb naar de vriendenlijst gekeken van een persoonlijke kennis van mij die Joods is en heb via die lijst personen met een Joodse voor- of achternaam benaderd met de vraag of zij geïnteresseerd zouden zijn om over hun Joods-zijn geïnterviewd te worden. Ik heb ook naar de vriendenlijst gekeken van de mensen die ik heb benaderd, dit om het responspercentage te verhogen. Omdat het onderzoek zich richt op een bepaalde groep, is er een aantal selectiecriteria opgesteld:

- i. De respondent identificeert zichzelf als Joods (los van de vraag of zijn of haar moeder Joods is)
- ii. De leeftijd van de respondent ligt tussen 18-28 jaar
- iii. Vijf respondenten zijn vrouw en vijf respondenten zijn man
- iv. De respondent is in Nederland geboren, getogen en woont in Nederland

Hoewel als doel gesteld is evenveel mannen als vrouwen te interviewen is dat wegens de tijdslimiet en de bereikbaarheid van de respondenten niet helemaal gelukt. Aan het onderzoek hebben zes mannen en vier vrouwen deelgenomen (tabel 2). Gezien de kwalitatieve opzet van het onderzoek is deze afwijking van de gewenste 50/50-verdeling geaccepteerd.

Tabel 2: demografische gegevens participanten

Respondent	Geslacht	Naam ¹	Herkomst vader	Herkomst moeder	Herkomst voorouders	Joodse afkomst	Leeftijd
1.	Man	Oren	Israël	Amerika	Irak, Litouwen, Polen	Beide ouders	26
2.	Man	Bar	Nederland	Nederland	Nederland en Duitsland	Beide ouders	18
3.	Man	Shay	Nederland	Nederland	Nederland	Zelf tot het jodendom bekeerd	22
4.	Man	Tal	Nederland	Nederland	Nederland en Duitsland	Beide ouders	26
5.	Man	Yossi	Nederland	Nederland	Nederland en Polen	Beide ouders	23
6.	Man	Ron	Rusland	Portugal	Rusland en Portugal	Beide ouders	23
7.	Vrouw	Naomi	Irak	Nederland	Irak en Nederland	Beide ouders	20
8.	Vrouw	Demi	Hindoestaans	Nederland	Nederlands en Hindoestaans	Moeder	21
9.	Vrouw	Lisa	Nederland	Nederland	Nederland en Israël	Beide ouders	26
10.	Vrouw	Sherry	Irak	Nederland	Irak en Nederland	Beide ouders	24

¹ Om de anonimiteit van de respondenten te garanderen zijn fictieve namen gebruikt.

5.2 Dataverzameling

Om een antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag heb ik besloten om semi-gestructureerde interviews af te nemen. Een andere reden voor het gebruik van deze vorm van interviews is het model van Ashmore et al. (2004) dat in het hoofdstuk theoretisch kader is besproken. Om het model te kunnen gebruiken in de analysefase, zijn er vragen geformuleerd die naar de vier gekozen elementen refereren. In semigestructureerde interviews houdt de onderzoeker zich aan een vooraf opgestelde topiclijst met vragen die aan elke respondent gesteld worden (Dörnyei, 2017). De vooraf geformuleerde vragen zijn leidend voor het verloop van het interview, maar de interviewer heeft echter de ruimte om op de antwoorden van de respondenten in te gaan en aanvullende vragen stellen. Semigestructureerde interviews worden gebruikt wanneer de onderzoeker een breed overzicht heeft van het onderzochte thema en hij of zij bereid is om tijdens het interview door te vragen. De topiclijst die tijdens deze interviews gebruikt werd, is te vinden in bijlage 1.

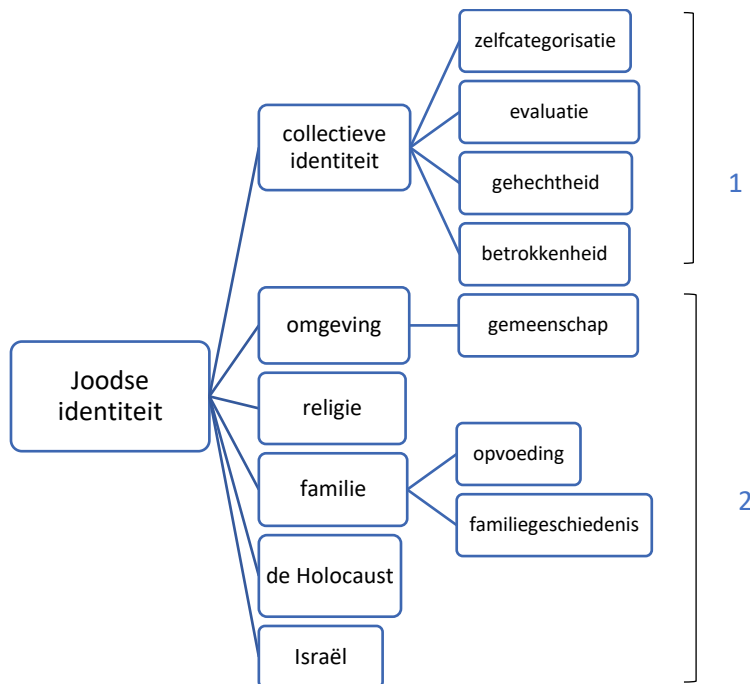
Met de respondenten die akkoord gingen met deelname aan het onderzoek is via privé-berichten op Facebook een datum en tijdstip afgesproken voor het interview. Voordat het interview begon kregen zij de mogelijkheid om vragen te stellen en heb ik hen gevraagd om een toestemmingsformulier te ondertekenen (zie bijlage 2). De interviews duurden 30 tot 50 minuten en er zijn geluidsopnames van gemaakt. Na afloop zijn de interviews volledig getranscribeerd en is elke regel genummerd.

Aan het begin van elk interview werden de participanten gevraagd om over zichzelf en hun vrienden en familie te vertellen. Volgens Dörnyei (2017) is deze vraag belangrijk omdat die de toon zet voor het hele interview. Het beantwoorden van die vraag geeft de respondent een comfortabel gevoel en zorgt voor een open houding. Ook wordt dit de *ice-breaking periode* genoemd. Vervolgens werd er naar de lagereschooltijd van de respondenten gevraagd om te achterhalen of het bewustzijn van de Joodse zelfbeschouwing al in die fase aanwezig was en zo ja, in hoeverre deze aanwezig was. In de volgende stap zijn er inhoudsvragen gesteld over de vier elementen uit het model van Ashmore et al. (2004). Daarna zijn er vragen gesteld die indirect over antisemitisme en de Holocaust gaan; ik heb gekozen om er hier indirect naar te vragen omdat het gevoelige thema's zijn, en respondenten een directe vraag daarover als té confronterend zullen ervaren. Een deel van de interviewvragen en stellingen zijn ontleend aan de studies van Horowitz (2000) en De Vries (2001). In de laatste fase zijn aan elke respondent vier stellingen voorgelegd. Dit werd gedaan om de mogelijkheid te creëren om antwoorden systematisch te vergelijken en om meer diepte in de data te scheppen. Ter afsluiting kregen de respondenten de kans om iets toe te voegen of te vertellen en heb ik ze bedankt voor hun deelname.

5.3 Operationalisering

Ik heb ervoor gekozen om de data door middel van een inhouds- en een discoursanalyse te bestuderen. In de eerste stap van de inhoudsanalyse worden categorieën bepaald die relevant zijn voor het onderzoek en die voorkomen in de theorie (Dörnyei, 2017). Nadat ik alle interviews heb getranscribeerd ben ik begonnen met het codeerproces: eerst heb ik een codeboom gemaakt die gebaseerd is op grond van de theorie die in het theoretisch kader en

de context hoofdstukken is besproken (figuur 1). Het eerste gedeelte van de codeboom is gebaseerd op de theorie van Ashmore et al. (2014) over collectieve identiteit. Het tweede gedeelte berust op de inzichten van De Vries (2001), Haji et al. (2011) MacDonald-Dennis (2006) en Jaspal & Yampolsky (2011).

Figuur 1: codeboom eerste fase

Vervolgens ben ik begonnen met het coderen van de interviews. Ik heb elke zin van de respondenten gecodeerd door elke code een verschillende kleur te geven en daarmee de zinnen te markeren. Dit proces wordt ook wel initiële codering genoemd: de onderzoeker leest het transcript vanaf het begin en codeert elke zin in de tekst aan de hand van de opgestelde codeboom (Dörnyei, 2017). In de tweede fase van het codeerproces worden er patronen blootgelegd, vervolgens worden er op basis van die patronen nieuwe codes gecreëerd of geschrapt. Aan het eind van de tweede fase heb ik een nieuwe codeboom gemaakt; die bevindt zich in het resultatenhoofdstuk.

In de tweede codeboom werd de categorie 'taal' toegevoegd; daartoe heb ik besloten om te achterhalen welke Hebreeuwse woorden de respondenten hebben gebruikt. Met behulp van de zoekfunctie in Word heb ik gekeken naar hoe vaak die woorden gebruikt werden. Ik heb ze vervolgens gelabeld en in een tabel geplaatst (tabel 4). Om bloot te leggen op welke manier de participanten zichzelf definiëren heb ik alle antwoorden op vraag 7 onder elkaar gezet en gekeken naar de overeenkomsten, verschillen en patronen in de antwoorden (bijlage 3).

Om inzicht te krijgen in *hoe* de respondenten over hun identiteit vertellen en niet alleen maar *wat* ze vertellen heb ik een discoursanalyse uitgevoerd. In de eerste stap heb ik gekeken naar de identiteitsmarkers (Kiely et al., 2011) die de respondenten hadden gebruikt als zij over zichzelf en over anderen vertelden. Om daar een beeld van te krijgen heb ik in de

tekst naar verschillende constructies gezocht (tabel 3). Daaropvolgend heb ik de constructies die voorkwamen in een tabel geplaatst en in categorieën verdeeld (tabel 3).

Tabel 3: gebruikte constructies voor zoekopdrachten

Ik	heb/ben geboren/ben opgegroeid/woon/doe/draag
Wij/we/zij/ze	wonen/doen/vieren

In het tweede deel van de discoursanalyse is er gekeken naar het gebruik van de woorden ‘natuurlijk’ en ‘gewoon’. Hierbij heb ik gekeken naar de context waarin die woorden gebruikt werden en hoe zij gebruikt werden. Ter illustratie, het woord ‘gewoon’ werd in een aantal interviews gebruikt om een contrast te benadrukken tussen een Joodse en een Nederlandse afkomst:

Interviewer: ja, snap ik. En wat is de afkomst van je moeder?
Respondent: mijn moeder is gewoon Nederlands. (Interview 2, regels 55-56)

5.4 Validiteit en betrouwbaarheid

In kwalitatief onderzoek refereert betrouwbaarheid aan de mate waarin het onderzoeksdesign dezelfde resultaten zal opleveren als het gerepliceerd zal worden (Bryman, 2008). Echter, het repliceren van dit onderzoek zal moeilijk zijn, omdat de data hun vorm hebben gekregen door de verschillende persoonlijke inzichten van de participanten. Om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te verhogen zijn de interviewtranscripten en de data-analyse elke week door de scriptiebegeleidster en twee medestudenten gecontroleerd. Tevens is ervoor gekozen om de interviews af te nemen op rustige locaties om afleiding van de respondenten zo veel mogelijk te voorkomen en heb ik tijdens de interviews open vragen gesteld.

Een ander kwaliteitscriterium in kwalitatief onderzoek is validiteit: dit criterium zegt iets over de mate waarin het onderzoek meet wat de onderzoeker wil meten (Bryman, 2008). Ook wordt gemeten in hoeverre de onderzoeksresultaten te generaliseren zijn op basis van de steekproefpopulatie. Om de validiteit van dit onderzoek te verhogen zijn er twee stappen gezet: ten eerste, ik heb over mijn eigen positie in het onderzoek gereflecteerd. Ten tweede, ik heb de data door middel van triangulatie geanalyseerd.

5.4.1 Eigen positie in het onderzoek

Als onderzoeker ben ik persoonlijk bij dit onderzoek betrokken. Ik ben zelf Joods en heb het grootste gedeelte van mijn leven in Israël doorgebracht. Als de dochter van een Nederlandse moeder en een Israëliisch-Marokkaanse vader ben ik in een biculturele omgeving grootgebracht. Dat heeft een effect gehad op mijn wereldbeeld en positie in het jodendom. Hoewel mijn vader in een Joods-orthodox gezin is opgegroeid, werd er bij ons thuis alleen maar aan tradities van het jodendom gedaan. Dat wil zeggen dat wij wel alle feestdagen vierden, maar geen koosjere huishouding hadden enzovoorts. Zelf geloof ik niet in God, maar voel ik me wel in een bepaald opzicht verbonden aan het jodendom. Sinds ik naar Nederland ben verhuisd is dat gevoel ook toegenomen. Voor mij heeft het Joods-zijn een culturele dimensie die onder

meer tradities, feestdagen en mijn familie inhoudt. Ook speelt de geschiedenis van het Joodse volk een grote rol in mijn Joodse identiteit; hierbij gaat het aan de ene kant om de Holocaust en aan de andere kant mijn familiegeschiedenis in Marokko.

Ik ben mij ervan bewust dat mijn eigen achtergrond van invloed kan zijn op de manier waarop ik de antwoorden van de respondenten interpreteer of data analyseer. Om die reden is het van essentieel belang dat ik op mijn eigen positie in dit onderzoek reflecteer, om te achterhalen of de onderzoeksmethoden wel van toepassing zijn op de groep die ik wil onderzoeken, namelijk Joodse jongeren in Nederland (Spencer-Oatey & Franklin, 2009). In studies op het gebied van interculturele communicatie bestaat er de mogelijkheid dat de dataverzameling en -analyse beïnvloed worden door de culturele achtergrond van de onderzoeker (Spencer-Oatey & Franklin, 2009). Om dat te voorkomen moet de onderzoeker afstand nemen van zijn of haar perspectief; hiervoor wordt het begrip *decentring* gebruikt (Spencer-Oatey & Franklin, 2009). Het doel van dit proces is om ervoor te zorgen dat tijdens het hele onderzoek de cultuur van zowel de onderzoeker als de respondenten hetzelfde gewicht krijgt. Echter, het feit dat ik dezelfde achtergrond met de respondenten deel kan ook als een kracht van het onderzoek gezien worden. Ik heb aan alle respondenten vóór het interview verteld (in één interview heb ik het tijdens het gesprek gedaan) dat ik ook Joods ben en dat ik in Israël ben geboren. Daarom verwachtte ik ook dat de participanten opener zouden zijn over hun zelfbeeld en dat zij verschillende termen uit het jodendom zullen aanhalen, omdat zij ook weten dat ik Hebreeuws spreek. Als gevolg hiervan kunnen de data ook meer diepte krijgen dan als dit onderzoek uitgevoerd zal worden door iemand met een niet-Joodse achtergrond.

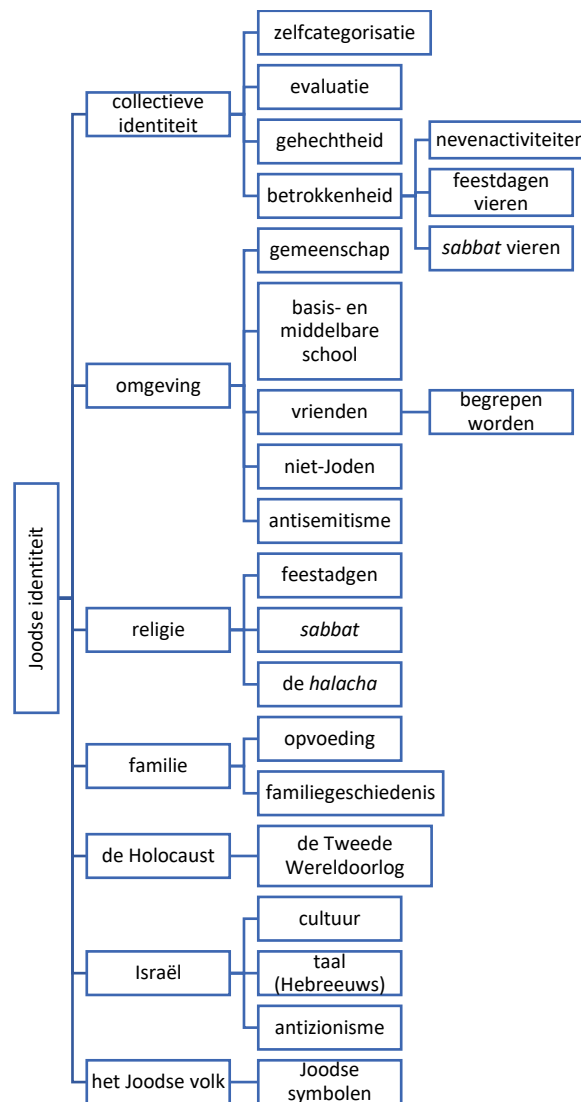
Aan het begin van dit onderzoek heb ik voor mezelf als doel gesteld om in een bepaalde mate afstand te nemen van mijn eigen perspectief als een Joods-Israëliische Nederlandse om beïnvloeding van de data en de resultaten tegen te gaan. Het combineren van een insider- en outsiderperspectief op mijn onderzoek is cruciaal geweest; op die manier kon deze studie op een zo objectief mogelijk wijze uitgevoerd worden. In de conclusie wordt gereflecteerd over de vraag in hoeverre dat in de praktijk ook is gelukt.

6. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. Elk interview werd afgenomen aan de hand van een topiclijst met bijhorende interviewvragen. Echter, tijdens het interview is ervoor gekozen om in sommige gevallen de volgorde van de vragen aan te passen naar aanleiding van de antwoorden die de respondenten gaven. De data zijn geanalyseerd door middel van een inhouds- en discoursanalyse zoals besproken in hoofdstuk 5, Methodologie. De inhoudsanalyse wordt in paragraaf 6.1 besproken, in paragraaf 6.2 wordt inzicht gegeven in de discoursanalyse.

6.1 Codeboom

Na afloop van het coderingsproces heb ik meerdere onderwerpen aan de codeboom toegevoegd (grafiek 2). Dit is gedaan op grond van de verhalen van de deelnemers.

Figuur 2: codeboom tweede fase

6.2 Inhoudsanalyse

Alle respondenten die aan het onderzoek hebben deelgenomen zijn geboren en getogen in Nederland en hebben op één respondent na Joodse ouders. Twee respondenten (Naomi en

Sherry) zijn zussen en hebben een Joodse moeder die tot het jodendom is bekeerd. Eén respondent (Shay) is op zijn achttiende tot het jodendom bekeerd en heeft geen Joodse achtergrond in de familie. In de inhoudsanalyse zijn er een aantal thema's naar voren gekomen; in deze paragraaf worden ze besproken en toegelicht met voorbeelden.

6.2.1 Collectieve identiteit

6.2.1.1 Zelfcategorisatie

Over het algemeen vonden de respondenten het moeilijk om zichzelf te definiëren en namen ze vaak ruim tijd om na te denken. Slechts drie uit de tien respondenten hebben het woord 'Jood' gebruikt om zichzelf te definiëren als antwoord op vraag 7 (bijlage 3). Twee respondenten hebben een nationaliteit of iets dergelijks gebruikt om zichzelf te omschrijven, zoals Nederlander of Amsterdammer. De rest van de respondenten heeft ervoor gekozen om zichzelf te definiëren aan de hand van hun karakter en de eigenschappen die zij hebben, bijvoorbeeld door te zeggen dat zij spontaan of liefdevol zijn.

6.2.1.2 Evaluatie

Voor alle respondenten was het feit dat zij Joods zijn betekenisvol, maar de manier waarop die betekenis haar vorm heeft gekregen varieerde. In vier interviews speelde de geschiedenis en de achtergrond van de grootouders een belangrijke rol voor de respondenten. Dit omdat hun familie moest vluchten door het feit dat zij Joods zijn. Oren vertelde tijdens het gesprek:

"Kijk, mijn opa en oma zijn in Irak gejaagd en mijn voorouders uit Polen en Litouwen... dus ik heb soort van in mijn hoofd heb ik het idee dat we een soort van slachtoffer zijn of zoiets... Maar voor mij is dat toch wel een soort van het belangrijkste, dat we niet echt onze eigen geschiedenis hebben bepaald." (Interview 1, regels 100-105)

Bar ziet de betekenis van het Joods-zijn als normaal:

"Voor mij is het iets wat ik zeg maar altijd al ben geweest, het is niet iets waarvan ik zeg van ik zou ermee moeten leven of zo, het is gewoon iets wat ik ben en wat voor mij dus heel normaal is" (interview 6, regels 115-116)

Alle respondenten vonden hun Joods-zijn belangrijk. Twee respondenten zeiden het heel belangrijk te vinden:

"Ja, heel belangrijk. Het is zeg maar, ik wil het echt aan mijn kinderen, dat zij Joods opgevoed worden." (Interview 7, regel 194)

"Ja, het is heel belangrijk voor mij, ja zeker wel. Ik zou het nooit opgeven voor iets." (Interview 10, regel 142)

6.2.1.3 Gehechtheid

Op één respondent na gaven alle participanten aan zich verbonden te voelen met andere Joden als zij ze elders tegenkomen. Twee respondenten zeiden dat zij ook op zoek gaan naar andere Joden als zij op vakantie gaan. Het gevoel van verbondenheid werd door de respondenten verklaard door dezelfde achtergrond die zij met andere Joden delen. Oren zei tijdens het gesprek ook:

"Ja afkomst, voor mij komen we allemaal uit Israël oorspronkelijk. Dus ja dat is voor mij... ongeacht waar ze eeuwenlang hebben gewoond voel ik me gewoon aan hen verbonden." (Interview 1, regels 121-122)

6.2.1.4 Betrokkenheid

De betrokkenheid van de participanten in het jodendom heeft zowel een religieus als een cultureel aspect. Wat betreft het religieuze aspect hebben alle deelnemers aangegeven dat zij feestdagen en de *sabbat* vieren met familie of vrienden. Het culturele aspect heeft te maken met verschillende nevenactiviteiten waaraan de jongeren hebben deelgenomen; hierbij gaat het over jongerenorganisaties die activiteiten met een religieuze of liberale inhoud aanbieden en vrijwilligerswerk met Joodse non-profitorganisaties zoals de stichting Denk en Herdenk. De jongerenorganisaties die genoemd werden hebben een Hebreeuwse naam en als de respondenten over hun tijd binnen die organisaties vertelden gebruikten zij vaak ook Hebreeuwse woorden. Naomi vertelde:

“Ik was niet zo van Bne Akiwa toen al en ik dacht nou laat maar even proberen seiarim, want daarna ga je op avoda en dan ga je naar Israël, dus ik dacht ja laat maar dan seiarim proberen en dan misschien vind ik avoda heel leuk, maar ik vond het helemaal niks.” (Interview 10, regels 88-90)

6.2.2 Omgeving

De omgeving waarin de participanten zijn opgegroeid bleek een groot onderdeel te zijn in hun Joodse identiteit. De eerste factor die daarbij een rol speelt is de basis- en middelbare school waarop men heeft gezeten. Zes van de tien respondenten hebben op dezelfde Joodse middelbare school in Amsterdam gezeten; de ervaringen op de betreffende school zijn verschillend. Toen ik aan Devi de vraag stelde of zij zelf had gekozen om naar die school te gaan antwoordde zij:

“Ja, ik heb het echt zelf gekozen... Ja, dus toen heb ik gewoon direct voor deze school gekozen. Gewoon omdat het een goeie school is.” (Interview 2, regels 52-54)

Daarentegen, de ervaring van Lisa op haar school was anders. Toen ze gevraagd werd om te vertellen hoe ze haar middelbareschooltijd heeft ervaren zei zij:

“We hadden niet de leukste klas, er waren veel mensen die elkaar pestten en zo, dus er hing niet echt een hele leuke sfeer. We hebben op zich wel een leuke reis gehad naar Israël, dat was allemaal wel gezellig. Maar ik denk dat ik achteraf liever naar een openbare school was gegaan” (Interview 5, regels 38-40)

De tweede factor met betrekking tot de omgeving die regelmatig ter sprake kwam is vrienden. De data lieten zien dat alle respondenten Joodse vrienden hebben en bij acht respondenten vormen mensen met een Joodse afkomst de meerderheid van hun vriendenkring. De respondenten gaven voortdurend aan dat zij de Joodse vrienden van de middelbare school hebben overgehouden, of dat zij hun leerden kennen binnen de Joodse gemeenschap. In zijn interview verklaarde Shay waarom zijn keuze uit is gegaan naar een merendeel van Joodse vrienden:

“...bijvoorbeeld niet-Joodse vrienden die snappen niet helemaal wat je doet en ik probeer het uit te leggen, ik heb ze ooit ook is een keer wat laten zien, maar het is toch dat ze het niet helemaal begrijpen. En als je Joodse mensen om je heen hebt die snappen je wel en die begrijpen je wel. Het is gewoon een andere samenstelling denk ik, waardoor je wat vrijer bent daarin.” (Interview 9, regels 100-104)

De derde factor die hierbij van toepassing is, is de referentie naar ‘niet-Joden’ uit de omgeving van de deelnemers. Wanneer dit thema aan de orde kwam was het voornamelijk in de context van niet-Joodse vrienden of collega’s.

6.2.3 Israël

6.2.3.1 Taal

Taal speelt een rol in de manier waarop de geïnterviewden over hun leven praten, hierbij gaat het om Hebreeuws, oftewel *Ivriet*. Om een overzicht te krijgen van de woorden die tijdens de gesprekken gebruikt werden zijn woorden in Hebreeuws tijdens het transcriberen cursief gezet. Vervolgens zijn ze gelabeld en nageteld (tabel 4).

Tabel 4: Hebreeuwse woorden in interviews

Religieuze feestdagen	<i>Pesach (12); Poerim (10); Yom Kipoer (9); Rosj haSjana (5); Chanoeka (5); yom tov (2); Soekot (2); Sjavoet (1); Toe Bisjwat (1)</i>
Feestdagen gewoontes en eten	<i>seider (4); soefganiot (1); chanoekia-kaarsje (1)</i>
Religie	<i>sabbat (33); sjoel (9); Thora (4); sjoeltje (3); halacha (3); Tanach (2); sjabbes (1); beit kneset (1); mincha (1); maariv (1); kidoesj (1); minhagim (1); motza'ei sabbat (1); charedi's (1); brachot (1)</i>
Spreekwoorden	<i>b'ezrat hashem (1)</i>
Overgangsrituelen	<i>bat mitswa (11); bar mitswa (9); alia (6); choepa (5)</i>
Jongerenorganisaties	<i>seiarim (6); sjieor(im) (5); avoda (2); kvotzot (1)</i>
Joodse symbolen	<i>magen david (4); menora (1)</i>
Overig	<i>Ivriet (15); kibbutz (1); beseder (1); yalla (1); chaver (1); beit (1)</i>

Hieruit blijkt dat Hebreeuws het vaakst gebruikt werd om religieuze feestdagen aan te duiden, die werden namelijk 39 keer benoemd. De volgende categorie die regelmatig ter sprake kwam is religie, waarbij *sabbat* herhaaldelijk werd benoemd - in totaal 33 keer. Beide categorieën werden gebruikt als de respondent vertelde wat hij of zij aan het geloof doet:

“Ja, meestal vier ik wel gewoon de belangrijkste zoals Chanoeka, Soekot niet echt, Sjavoet ook niet maar de rest wel. Chanoeka, Rosj haSjana in het klein een beetje.” (Interview 2, regels 172-173)

Tal zei tijdens het interview:

“Ik ben niet héél religieus, ik houd me wel aan sabbat, maar niet heel, met alles 100%.” (Interview 3, regel 335)

Als de respondenten vertelden over hun tijd bij verschillende jongerenorganisaties gebruikten zij ook Hebreeuws:

“Bne Akiwa is dus een organisatie en dat brengt dus alle Joden bij elkaar, elke zaterdag gaan we dan daarheen en dan gaan we, iedereen vond dat stom maar ik vond dat altijd wel oké... en daarna kregen we een sjieor, dus kregen we lessen en zo.” (Interview 7, regels 228-230)

Verder vertelden ze:

“Maar wat je dan had, een moment, je had zeg maar kvotzot, en dan had je zeg maar ik weet niet welke, ik zat zeg maar onder oudste oudste middel denk ik” (interview 7, regels 234-235)

In dit citaat gebruikt Naomi het woord *kvotzot* (groepen) om aan te geven in welke groep zij zat binnen de jongerenorganisatie. Hoewel zij in het vorige citaat wel in dezelfde zin het woord *sjieor* naar het Nederlands vertaald, doet ze het bij dit citaat niet. De noodzaak om een Hebreeuws woord naar het Nederlands te vertalen kwam ook in het gesprek met Ron voor:

“Want sommige mensen hadden alleen een Joodse vader bijvoorbeeld. En nou ja volgens de halacha, dus de Joodse wet ben je dan geloof ik niet Joods” (interview 1, regels 54-55)

Een ander voorbeeld hiervan is:

“Ik ben getrouwd in Israël, geen Israëliër, maar iemand uit Panama die ook alia heeft gemaakt, dus geïmmigreerd is naar Israël.” (Interview 3, regels 16-17)

6.2.4 Stellingen

Aan het eind van het gesprek zijn er vier stellingen aan de respondenten voorgelegd (voor volledige antwoorden zie bijlage 4). In de antwoorden op de eerste stelling kwamen religieuze aspecten het vaakst voor, maar ook gelegenheden waarin de respondent in het gezelschap is van andere Joden zoals op een bruiloft of bij de Klaagmuur (tabel 5A).

Tabel 5A: antwoorden stelling 1

Ik voel me het meest Joods als ik:	Frequentie:
Aan het bidden ben	1
Met mijn Joodse vrienden ben	2
Sabbat of feestdagen vier	3
Op een Joodse feest of bruiloft ben	1
In Israël ben	2
Bij de Klaagmuur sta	1

De antwoorden op de tweede stelling zijn verdeeld: de helft van de respondenten ziet iemand als Joods als hij dat volgens de Joodse wet is en de andere helft vindt dat men ook Joods kan zijn als hij zich zo voelt of zich daarmee bezighoudt (tabel 5B).

Tabel 5B: antwoorden stelling 2

Iemand is Joods als hij of zij:	Frequentie:
Een Joodse moeder heeft	4
Zich Joods voelt	2
Zich bezighoudt met of geïnteresseerd is in het jodendom	3
Is uitgekomen/bekeerd	2
Gelooft	1

De derde stelling liet zien dat de meerderheid van de deelnemers een gezelschap van Joodse mensen als positief beschrijven, behalve van één respondent die zei zich niet op haar gemak voelen (tabel 5C).

Tabel 5C: antwoorden stelling 3

Als ik in gezelschap van Joden verkeer dan:	Frequentie:
Voel ik verbondenheid	1
Is het leuk/gezellig	2
Voel ik me begrepen/hoef ik niks uit te leggen	2
Is het niet anders/normaal	2
Voel ik me niet op mijn gemak	1
Voel ik me gezegend	1
Voel ik dat mensen opener zijn	1

De laatste stelling toonde aan dat veel respondenten de familie en de davidster als de belangrijkste symbolen van het jodendom beschouwen (tabel 5D).

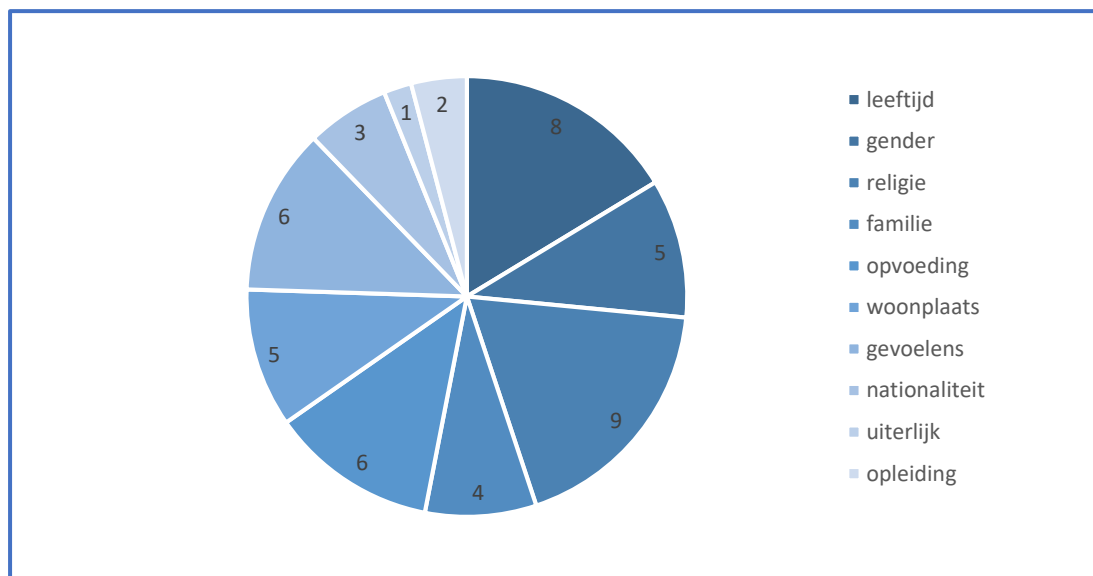
Tabel 5D: antwoorden stelling 4

Het belangrijkste symbool van het jodendom is...	Frequentie:
Davidster/magen david	3
De familie	3
Bewust zijn van het jodendom	1
De sabbat	1
Je Israëli en Joods voelen	1
Het land Israël	1
De synagogen	1
De Israel Defense Force (IDF)	1
De Thora	1
Verbonden voelen	1
Liefde	1
De menora	1

6.3 Discoursanalyse

6.3.1 Typologie identiteitsmarkers ²

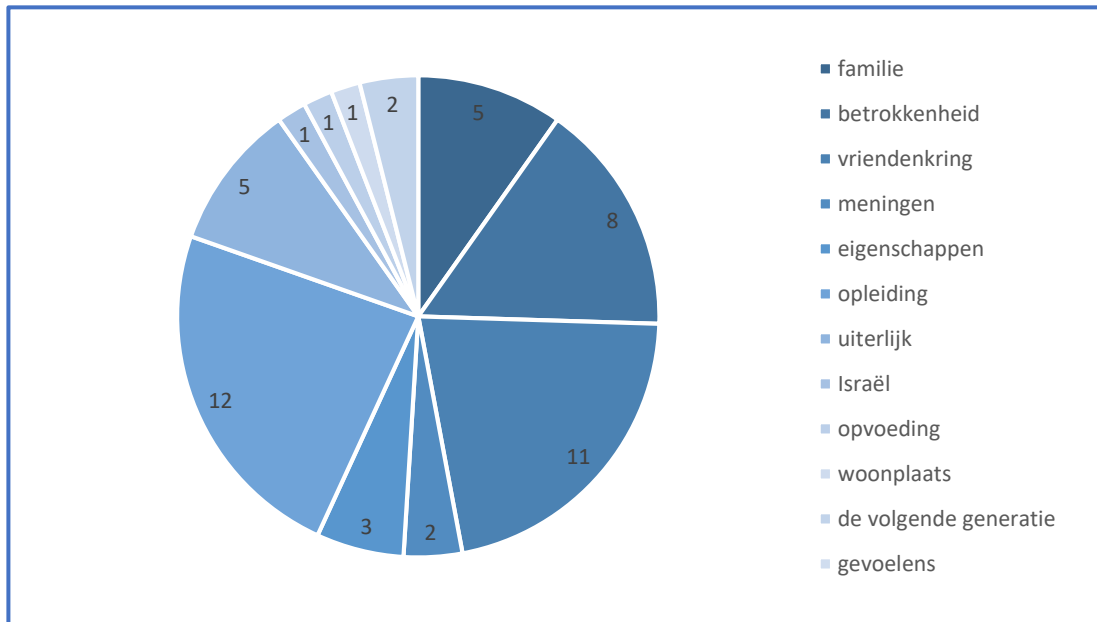
Hoe de respondenten over zichzelf en anderen spraken liep tijdens de interviews uiteen. Wanneer zij een zin begonnen met 'ik ben...' kwamen er 10 verschillende onderwerpen aan de orde, waarbij 'religie' en 'leeftijd' het vaakst gebruikt werden (grafiek 3A).

Grafiek 3A: ik + ben

Uit de analyse van de zinnen die met 'ik heb...' begonnen kwamen er 12 thema's naar voren, waarbij de onderwerpen 'vriendenkring' en 'opleiding' het meest frequent waren (grafiek 3B). Op de tweede plaats zijn de thema's 'betrokkenheid', 'familie' en 'Israël'.

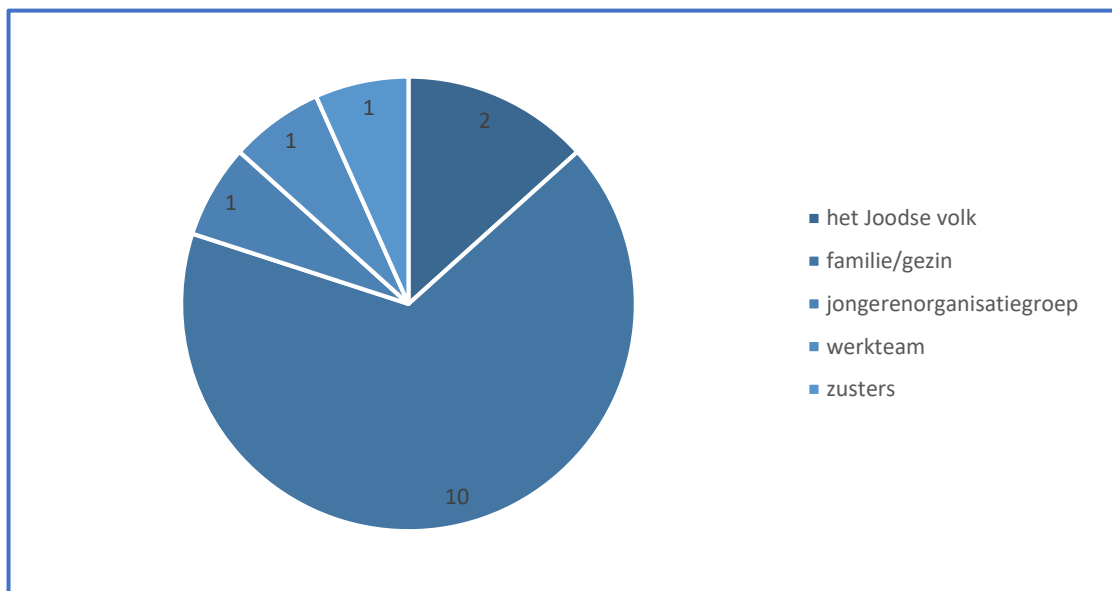
² De volledige analyses van de grafieken die hier gepresenteerd zijn kan men in bijlage 4 vinden.

Grafiek 3B: ik + heb

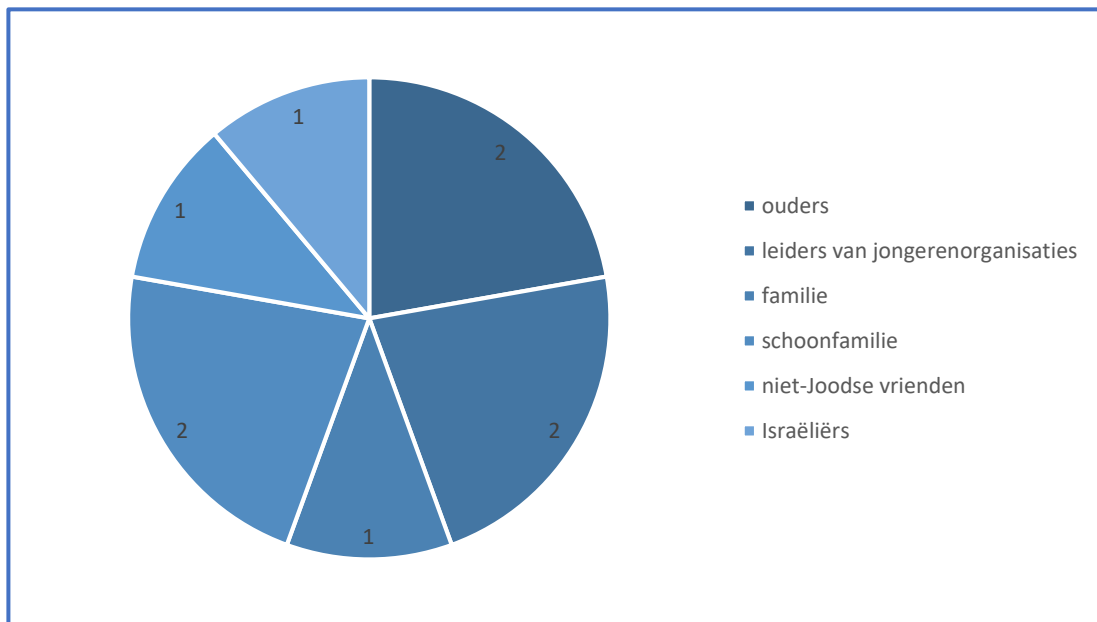
Wanneer de respondent zich tijdens het gesprek rekende tot een bepaalde *ingroup* door het gebruik van “wij” of “we” in een zin kwamen er slechts vijf onderwerpen ter sprake (grafiek 3C). ‘Familie’ was het meest voorkomende onderwerp, met als voorbeeld:

“We hebben er nooit over gesproken. We hebben natuurlijk wel gesproken over hoe erg het is” (interview 7, regels 286-287)

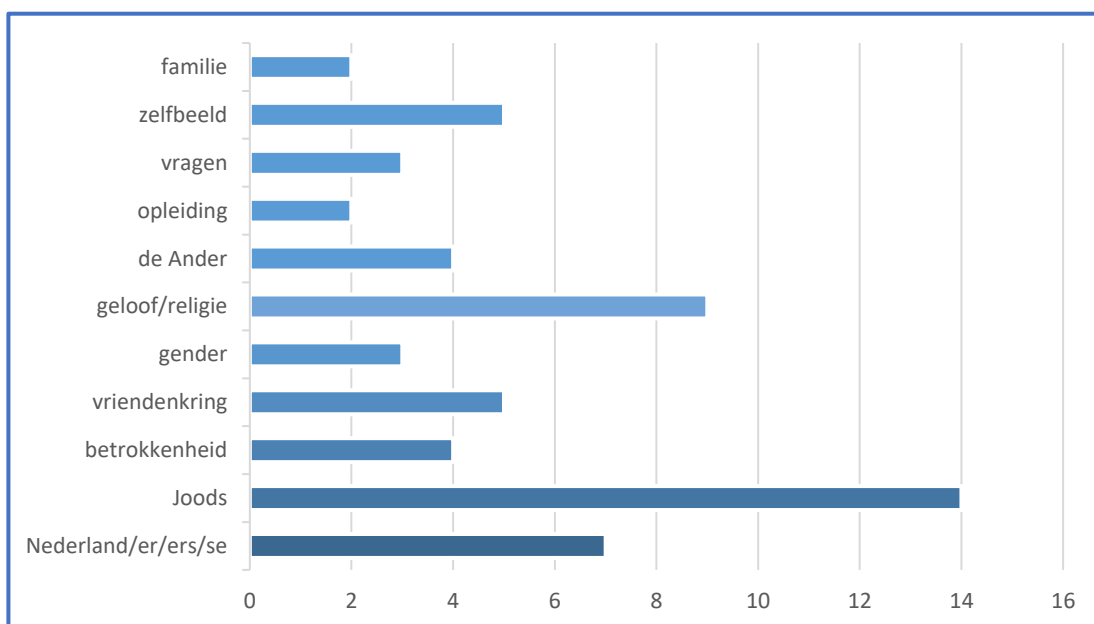
Grafiek 3C: wij/we analyse

Als de participanten het over anderen hadden door in een zin gebruik te maken van “ze” of “zij” dan spraken ze over zes verschillende onderwerpen (grafiek 3D). In de meerderheid van de gevallen werd er dan gesproken over ‘ouders’, ‘leiders van jongerenorganisaties’ of ‘schoonfamilie’. Er is geen thema dat vaker ter sprake kwam dan andere thema’s, in dit geval was de frequentie vrijwel gelijk.

Grafiek 3D: zij/ze analyse

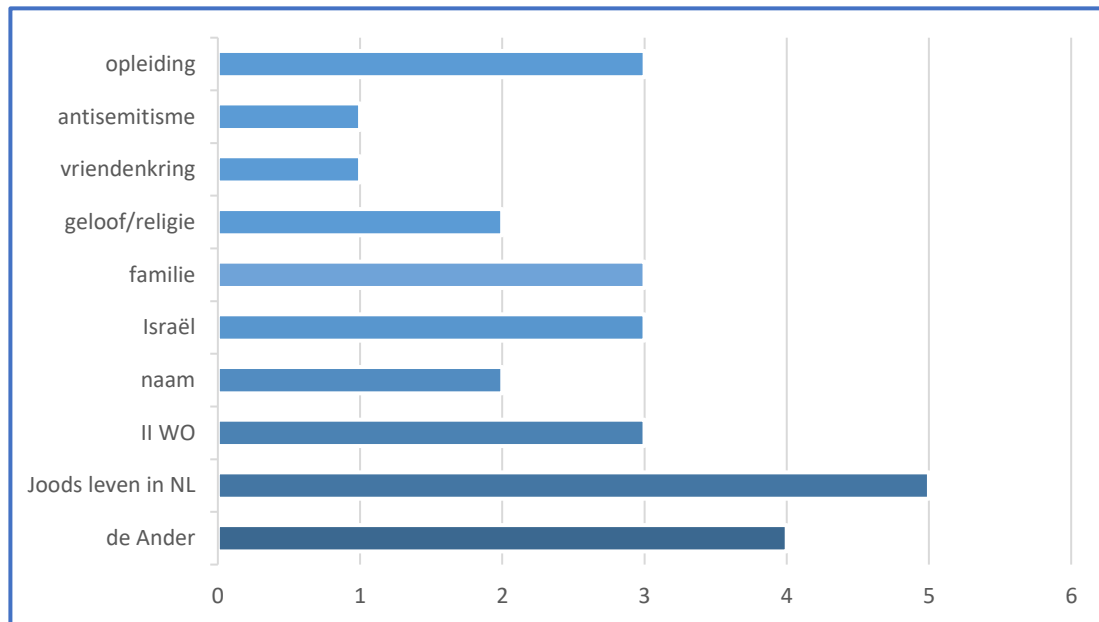
Het gebruik van het woord 'gewoon' kwam herhaaldelijk naar voren in de data, namelijk 312 keer. De context waarin dat woord gebruikt werd varieerde, maar werd het vaakst toegepast onder de categorieën 'Nederland/er/ers/de', 'Joods' en 'geloof/religie' (grafiek 4A). Enerzijds gebruikten respondenten het woord 'gewoon' om aan te duiden dat een van hun ouders 'gewoon Nederlands' is, anderzijds zeiden respondenten dat hun moeder of vader 'gewoon Joods' is. Hiermee wordt er door de deelnemers een bepaalde tegenstelling gesuggereerd tussen Joods en Nederlands, waarbij de ene in een interview als 'gewoon' wordt gezien en de ander in een verschillend interview weer als het contrast wordt gehanteerd.

Grafiek 4A: het gebruik van het woord 'gewoon'

Het woord 'natuurlijk' kwam ook vaak voor in de data; hierbij zijn de onderwerpen 'Joods leven in NL' en 'de Ander' het meest voorkomend (grafiek 4B). De data laten zien dat de respondenten dat woord onbewust gebruikten om aan te geven wat zij als 'normaal' zien met betrekking tot hun Joodse identiteit:

“Het was soort van niet echt een logische stap maar ik was er altijd wel heel erg mee bezig en ja het is natuurlijk ook wat moeilijker om als Jood te leven hier in Nederland.” (Interview 3, regels 34-35)

Grafiek 4B: het gebruik van het woord 'natuurlijk'

7. Discussie

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek besproken tegen de achtergrond van de literatuur. Er zal antwoord worden gegeven op de deelvragen en daarna zullen de resultaten met elkaar in verband worden gebracht.

7.1 Identiteitselementen

Deelvraag 1: Hoe omschrijven Joodse jongeren in Nederland hun Joodse identiteit?

Uit de inhoudsanalyse is gebleken dat er geen eenvoudige definitie is te geven aan 'de Joodse identiteit'. De codeboom (zie figuur 2) die is opgesteld tijdens het coderingsproces laat zien dat Joods-zijn volgens de deelnemers veel lagen heeft. Wat betreft de collectieve identiteit van de respondenten, zoals beschreven in Ashmore et al. (2014), is er een aantal interessante bevindingen naar voren gekomen. Op mijn vraag aan respondenten om zichzelf te omschrijven, gaven slechts drie van de tien respondenten aan zichzelf te omschrijven als Joods. Dat terwijl alle respondenten wel aangaven dat het voor hen (heel) belangrijk is om Joods te zijn. De betekenis van hun Joods zelfbeeld was echter verschillend: voor vier respondenten speelde de familie en haar geschiedenis een fundamentele rol in hun leven, maar er was ook één respondent die zijn Joods-zijn als iets heel normaal zag. De meerderheid van de respondenten gaf overigens aan zich verbonden te voelen aan andere Joden. Een andere interessante bevinding is de betrokkenheid van de participanten in het jodendom; dit uitte zich in nevenactiviteiten waaraan de respondenten deelnemen. Deze activiteiten hebben zowel een religieus als cultureel aspect.

Verder heeft de inhoudsanalyse aangetoond dat de omgeving waarin de respondenten zijn grootgebracht een groot deel van hun Joods-zijn bepaalt. Hierbij gaat het om de basis- en middelbare school, de vriendenkring van de deelnemers en de omgang met 'niet-Joden' uit hun sociale omgeving. Opvallend was dat alle respondenten Joodse vrienden hebben en dat bij de meerderheid Joden het grootste percentage vormen van de vriendenkring. Een andere opvallende bevinding is dat taal ook een rol speelt in het Joodse zelfbeeld van de participanten. In alle interviews werden Hebreeuwse woorden gebruikt om onder meer feestdagen en overgangsrituelen aan te duiden.

De bevindingen uit dit onderzoek komen deels overeen met de bestaande literatuur. Op enkele gebieden komt deze studie tot nieuwe of afwijkende bevindingen. Wallet (2017) en De Vries (2001) stellen dat de Holocaust en haar gevolgen tot op heden van invloed zijn op Joodse Nederlanders. Dit onderzoek toont echter aan dat de Holocaust geen belangrijke rol speelt voor de hele groep als geheel; voor drie respondenten betekende bijvoorbeeld de oorlog in Irak veel meer voor de betekenis van hun Joods-zijn. Blom & Cahen (2017) stellen dat Joden vaak als 'de Ander' werden gezien in de loop van de geschiedenis. De respondenten in deze studie gaven aan zich als 'de Ander' te voelen als zij in gezelschap waren van niet-Joodse vrienden of collega's, maar dat gevoel stond niet centraal in hun Joodse zelfbeschouwing. Dit bleek ook door het feit dat het onderwerp 'antisemitisme' weinig ter sprake kwam tijdens de interviews; maar twee respondenten gaven aan te maken te hebben gehad met een antisemitisch incident (Tierlof et al., 2018). Wel werd er in een aantal interviews gesproken

over het antizionisme. Respondenten gaven aan dat het antisemitisme steeds vaker wordt gebruikt als kritiek op Israël. Deze bevinding sluit aan bij de theorie van Gans (2013) over antizionisme als de nieuwe vorm van antisemitisme.

Hall (2014) schreef dat de menselijke identiteit veranderd en geconstrueerd wordt door levenservaringen. Dit wordt vaak onbewust gedaan; men denkt er niet over na (De Fina et al., 2006; Bauman, 1996). Deze theorieën zijn in lijn met de bevindingen van dit onderzoek; er is namelijk gebleken dat het Joods-zijn uit meerdere lagen bestaat die hun vorm hebben gekregen door onder meer de familie en omgeving van de respondenten. Daarnaast is ook duidelijk geworden dat de respondenten niet bewust bezig zijn met hun Joodse identiteit, omdat zij het in een aantal gevallen moeilijk of lastig vonden een antwoord te geven op wat hen eigenlijk definieert.

7.2 Stellingen

Deelvraag 2: Welke soorten van identiteit komen er voor in de identiteitsbeleving van Joodse jongeren in Nederland?

In theorie wordt onderscheid gemaakt tussen verschillende soorten identiteit, bijvoorbeeld culturele, nationale of sociale identiteit. Om een antwoord op de tweede deelvraag te geven heb ik gekeken naar de antwoorden die respondenten gaven naar aanleiding van de vier stellingen die aan hen zijn voorgelegd:

1. Ik voel met het meest Joods als ik...
2. Iemand is Joods als hij of zij...
3. Als ik in gezelschap van Joden verkeer, dan...
4. Het belangrijkste symbool van het jodendom is...

In de literatuur wordt gesteld dat de Joodse identiteit gelaagd is en zowel religieuze als culturele aspecten bevat (Haji et al., 2011; De Vries, 2001). De eerste stelling liet zien dat respondenten zich het vaakst Joods voelen als zij *sabbat* of feestdagen vieren. Ook voelden sommige respondenten zich het meest Joods als zij in Israël of bij hun Joodse vrienden zijn.

Bij de tweede stelling waren de meningen verdeeld: de helft van de respondenten zag iemand als Joods als hij dat volgens de *halacha* is, terwijl de andere helft men als Joods beschouwde als hij of zij zich zo voelt of daarmee bezighoudt. Deze opvatting van de respondenten zou verklaard kunnen worden aan de hand van hun opvoeding of de mate waarin zij zichzelf als religieus beschouwen. De antwoorden op de eerste en de tweede stelling zijn in lijn met wat De Vries (2001) in haar studie heeft aangetoond; veel Joden voelen zich Joods, niet per se door het geloof, maar door het vieren van feestdagen of door het gezelschap van andere Joden (Sinclair & Milner, 2005; Haji et al., 2011; Hecht & Faulkner, 2000). Echter, De Vries (2001) stelt in haar studie dat Joden in Nederland zich het meest Joods voelen als zij geconfronteerd worden met antisemitisme, de Holocaust en gebeurtenissen in Israël. Zoals eerder aangegeven is gebleken dat dit voor de participanten van dit onderzoek niet het geval is. Jaspal & Yampolsky (2011) en Bar-Tal (1991) hebben aangetoond dat het bewustzijn van de Holocaust en haar gevolgen de Joodse zelfbeschouwing van jongeren kan versterken, maar

dat het moeilijk is om te bepalen in hoeverre dat van invloed is. Dit kwam ook terug in dit onderzoek: hoewel in een aantal interviews de Holocaust aan bod kwam, is het lastig om aan de hand van deze gesprekken te bepalen in hoeverre dat ook van invloed is geweest op de beleving en vorming van de Joodse identiteit van de deelnemers.

De derde stelling toonde aan dat, op één respondent na, alle participanten het gezelschap van andere Joden als positief ervaren. Hierbij kwam ook naar voren dat respondenten dan het gevoel hebben dat zij begrepen worden en dat mensen opener zijn. Hiermee rekenden de respondenten zich tot een bepaalde *ingroup*, waarin zij zichzelf zien als onderdeel van een sociale groepering. Door te zeggen dat zij zich meer op hun gemak voelen in het gezelschap van andere Joden creëren zij eigenlijk ook een *outgroup* van niet-Joden en impliceren zij dat zij het gezelschap van niet-Joden als minder positief zullen ervaren (Turner et al., 1987). Ook is hierbij sprake van een collectieve identiteit, waarbij door de respondenten een 'wij-gevoel' geschetst wordt door de nadruk te leggen op hun gelijknissen als Joden die ervoor zorgen dat zij begrepen worden of wellicht opener tegen elkaar zijn (Ashmore et al., 2004; Creulo, 1997). Dit komt overeen met de stelling van Bucholtz & Hall (2004) die aangeeft dat identiteit letterlijk naar gelijkheid refereert. Een saamhorigheidsgevoel is een terugkerend kenmerk bij religieuze identiteit zoals beschreven door Verkuyten & Yildiz (2007), waarbij het individu zich positief en geaccepteerd voelt in het bijzijn van een religieuze groep.

Bij de vierde en laatste stelling zijn de davidster en de familie het vaakst benoemd. Opmerkelijk is dat de symbolen die het vaakst zijn benoemd eerder een culturele dimensie hebben dan een religieuze dimensie. De davidster staat namelijk al sinds de zeventiende eeuw symbool voor het jodendom en heeft om die reden ook een grote rol in de geschiedenis van de Joden (The Jewish Virtual Library, z.d.). Het is mogelijk dat de meerderheid van de participanten ervoor hebben gekozen om dit symbool te benoemen omdat zij die zien als een gedeelde code die hen, als een deel van de Joodse gemeenschap, een referentiekader en een betekenis biedt (Hall, 2014). Een andere verklaring hiervoor kan zijn dat de davidster voor een deel van de respondenten symbool staat voor het verleden van de Joden, maar ook een symbool is dat tegenwoordig gebruikt wordt in propaganda tegen Israël en het Joodse volk (The Jewish Virtual Library, z.d.).

Op grond van de bevindingen die hier besproken zijn komt eenduidig naar voren dat er niet één soort identiteit te binden is aan de Joodse zelfbeschouwing van de respondenten. De Joodse identiteit van de jongeren in dit onderzoek is gelaagd en bestaat uit meerdere soorten identiteiten: sociale, collectieve, religieuze en culturele identiteit bleken allemaal van toepassing te zijn op de Joodse jongeren die zijn geïnterviewd. Deze bevinding komt overeen met meerdere studies die hebben aangetoond dat de Joodse identiteit meervoudig en uniek is vergeleken met andere religies (Friednam et al., 2005).

7.3 Identiteitsmarkers

Deelvraag 3: Welke identiteitsmarkers gebruiken Joodse jongeren in Nederland als zij hun Joodse identiteit omschrijven?

In de theorie wordt verondersteld dat wanneer individuen over hun eigen identiteit praten, zij gebruikmaken van identiteitsmarkers. Hierbij wordt gerefereerd aan bepaalde eigenschappen van de persoon; hij of zij kan ervoor kiezen om deze wel of niet aan een ander te presenteren. Kiely et al. (2001) benadrukken dat dit gedaan wordt om een bepaalde nationaliteit te accentueren. Zij maken onderscheid tussen 'vaste' en 'vloeibare' identiteitsmarkers (zie tabel 1), die inzicht kunnen geven in de termen en woorden die individuen gebruiken om hun zelfbeeld te omschrijven.

Wanneer respondenten in dit onderzoek over zichzelf spraken door een zin te beginnen met 'ik ben...' kwamen de categorieën 'religie' en 'leeftijd' het vaakst voor. Beide categorieën komen niet voor in de typologie van Kiely et al. (2001). Echter, in het verlengde van de bevindingen die hier gepresenteerd zijn zou leeftijd als een 'vaste' marker gezien kunnen worden die moeilijk toegankelijk is voor anderen. Religie zou als zowel een 'vaste' als een 'vloeibare' identiteitsmarker gezien kunnen worden. Of het een 'vaste' of 'vloeibare' marker is en in hoeverre het toegankelijk voor anderen is zou kunnen afhangen van wie het individu als Joods beschouwt. Toch kwamen er bij deze analyse drie categorieën voor die wel in de typologie van Kiely et al. (2001) staan, namelijk: 'woonplaats', 'nationaliteit' en 'uiterlijk'. Uiterlijk en woonplaats worden gezien als markers die makkelijk toegankelijk zijn voor anderen, maar nationaliteit (afkomst) niet.

'Vriendenkring' en 'opleiding' zijn de thema's die het vaakst terugkeerden als de deelnemers een zin begonnen met 'ik heb...'. Zoals bij de vorige categorieën komen ook deze thema's niet aan bod in de typologie van Kiely et al. (2001). Desalniettemin zouden deze onderwerpen wel geplaatst kunnen worden onder 'vloeibare' markers die makkelijk toegankelijk zijn voor anderen. Hierbij zijn tevens de markers uiterlijk en woonplaats ter sprake gekomen. Wat opmerkelijk is aan deze bevindingen is dat de participanten van dit onderzoek weinig tot bijna geen nationalistische identiteitsmarkers gebruiken. Abram (2006) stelt dat Nederlandse Joden zeer gehecht zijn aan Israël, waaruit verwacht zou kunnen worden dat er ook bij de bevindingen van dit onderzoek sprake zou kunnen zijn van een sterke nationalistische zionistische identificatie bij de respondenten. Maar dit bleek voor de participanten van dit onderzoek niet van toepassing; maar één respondent gaf aan dat hij zionistisch is opgevoed en dat hij daarom in Israël ging wonen.

'Familie' was het meest voorkomende thema wanneer de participanten zich rekenden tot een *ingroup* door het gebruik van het persoonlijk voornaamwoord wij/we. Opvallend is dat er bij deze analyse slechts vijf thema's naar voren kwamen en bij de eerste twee het er meer dan tien waren. Ook kwam de categorie 'het Joodse volk' aan bod in deze analyse; de participanten spraken hierbij over zichzelf als een deel van een bepaalde groep, waarbij de afkomst bepalend is – een 'vaste' identiteitsmarker die moeilijk toegankelijk is voor anderen (Kiely et

al., 2001). Een deel van de deelnemers herkent zich als onderdeel van een groep die deel uitmaakt van hun collectieve identiteit zoals beschreven is in Ashmore et al. (2004). In het verlengde van deze bevinding werd er ook gekeken naar het taalgebruik van de respondenten als zij het over de *outgroep* hadden door middel van het persoonlijk voornaamwoord zij/ze (Van den Berg, 2004). Deze analyse toonde geen grote verschillen aan; de frequentie waarin de categorieën voorkwamen was vrijwel gelijk verdeeld. Ouders, leiders van jongerenorganisaties en schoonfamilie zijn het vaakst benoemd in deze context. Wel is het opmerkelijk dat Israëliërs in een bepaalde mate toch werden meegerekend als de *outgroup*, hoewel zij ook Joods zijn.

7.4 Gewoon en natuurlijk

Deelvraag 4: Hoe gebruiken Joodse jongeren in Nederland talige middelen om zichzelf in hun sociale omgeving te positioneren?

Uit de literatuur blijkt dat individuen in hun alledaags taalgebruik continu bezig zijn met het indelen van hun sociale leefomgeving (Van den Berg, 2004; Jenkins, 2008). Op grond daarvan wordt er een sociale werkelijkheid gecreëerd die het individu een referentiekader en betekenis biedt. Gee (2004) maakt onderscheid tussen twee verschillende niveaus die men gebruikt als hij over zijn zelfbeeld spreekt, namelijk: *Social Distance* en *Socially significant kinds of people*. Op beide niveaus gebruikt het individu labels waarmee mensen uit zijn of haar omgeving onder een bepaalde categorie worden geplaatst; dit wordt gedaan door middel van taal, zoals onderbouwd is door Van den Berg (2004). In de data is opgevallen dat ook de participanten van dit onderzoek continu bezig waren met het categoriseren en het labelen van hun sociale werkelijkheid middels het gebruik van de woorden 'gewoon' en 'natuurlijk'.

Het woord 'gewoon' kwam in totaal 312 keer voor in de data. Uit de analyse is gebleken dat in de context van het interview het gebruik van dat woord onder elf verschillende categorieën geplaatst kan worden. De thema's die herhaaldelijk voorkwamen zijn 'Nederland/er/ers/de', 'Joods' en 'geloof/religie'. Het is interessant om op te merken dat de categorie 'Joods' vaker benoemd werd dan de categorie 'Nederland/er/ers/de'. Hiermee wordt er een bepaalde tegenstelling gewoon-Joods/gewoon-Nederlands door de respondenten gesuggereerd. Dit wil zeggen dat Joods-zijn vaker door de participanten gezien werd als iets wat 'gewoon' is in hun sociale werkelijkheid (Van den Berg, 2004; Gee, 2004). Een onderliggende reden hiervoor zou kunnen zijn dat bij de meerderheid van de respondenten Joden het grootste percentage vormen van de vriendenkring. Identificatie wordt namelijk in stand gehouden door de sociale relaties die het individu heeft (Brewer & Gardner, 1996). Hierdoor wordt er een 'gewone' Joodse identiteit door de respondenten op anderen opgelegd, en vice versa, een 'niet gewone niet-Joodse' identiteit op 'de Ander' opgedrongen (Verkuyten, 2010). Echter, deze bevinding heeft een beperking: het is onmogelijk om in dit onderzoek te achterhalen of de respondenten het woord 'gewoon' bewust of onbewust in hun verhalen gebruikten. Om die reden moet dit resultaat met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd en kunnen er geen onderbouwde conclusies worden getrokken.

Een ander woord dat door de deelnemers frequent gebruikt werd is 'natuurlijk'. Hoewel dat minder vaak in de data voorkwam dan het woord 'gewoon', laten de data zien dat het gebruik van 'natuurlijk' in de gesprekken vaak een onderliggende betekenis met zich meebrengt. Uit de analyse is gebleken dat de topics 'Joods leven in NL' en 'de Ander' het vaakst voorkwamen. Ook hierbij moet er voorzichtig worden omgegaan met het trekken van conclusies. Er is een gebrek aan literatuur die het gebruik van deze twee woorden behandelt en om die reden kunnen niet alle bevindingen van deze studie besproken worden tegen de achtergrond van de literatuur.

8. Conclusie

In dit slothoofdstuk wordt als eerste een antwoord gegeven op de hoofdvraag van dit onderzoek. Vervolgens wordt er teruggekeken op het onderzoek en worden er aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek.

8.1 Joodse identiteitsbeleving

Het doel van dit onderzoek was om te achterhalen op welke manier Joodse jongeren in Nederland hun Joods-zijn beleven en wat voor factoren daarbij een rol spelen. De volgende vraag stond hierbij centraal:

Hoe beleven Joodse jongeren in Nederland hun Joodse identiteit?

Dit onderzoek heeft aangetoond dat er verschillende manieren zijn waarop Joodse jongeren in Nederland hun Joodse identiteit beleven. Verschillende studies op dit gebied laten zien dat er een aantal factoren is die hierbij een rol spelen. Zoals de betrokkenheid van het individu bij de religie, zijn of haar omgeving of de familie (zie figuur 1). De resultaten van dit onderzoek geven als aanvulling daarop aan dat er meerdere significante factoren zijn die van invloed zijn op de manier waarop Joods-zijn door jongeren beleefd wordt. Zo is naar voren gekomen dat binnen de omgeving van het individu de basis- en middelbareschooltijd een belangrijke rol speelt, maar ook vrienden en het gevoel van door de omgeving begrepen te worden (zie figuur 2). Opvallend was dat de Hebreeuwse taal door alle respondenten gebruikt werd als zij over hun zelfbeeld spraken, maar dat dat in de literatuur op dat gebied niet aan bod komt. Een andere opmerkelijke bevinding uit dit onderzoek is dat voor de participanten de Holocaust, het antisemitisme, en gebeurtenissen in Israël geen dominante rol spelen in hun identiteitsbeleving, hoewel dat wel geconstateerd is bij vorige generaties (De Vries, 2001).

Er kan geconstateerd worden dat er gelijkenissen zijn tussen de theorie en de bevindingen van dit onderzoek. Zoals beschreven wordt in meerdere studies, is de manier waarop Joods-zijn beleefd en geconstrueerd wordt meervoudig en heeft die zowel religieuze als culturele aspecten (De Vries, 2001; Haji et al., 2011; Sinclair & Milner, 2005). Dit was ook het geval bij de Joodse jongeren die zijn geïnterviewd.

De manier waarop Joods-zijn beleefd wordt bleek ook contextafhankelijk te zijn; zo voelden respondenten zich het meest Joods in het bijzijn van andere Joden als *sabbat* of feestdagen worden gevierd. Als de resultaten van dit onderzoek vergeleken worden met andere master-scripties op dit gebied, zoals die van Kok Luís (2017) en Van Es (2018) die in de inleiding zijn besproken, dan zijn er overeenkomsten en verschillen te zien. Een overeenkomst is dat de manier waarop de identiteit van de respondenten van dit onderzoek geconstrueerd of beleefd wordt in een bepaalde mate ook contextafhankelijk bleek te zijn. In tegenstelling tot de andere studies die zijn besproken (Kok Luís, 2017; Van Es, 2018) bleek dat het 'anders' voelen voor de participanten van dit onderzoek geen dominante rol speelt in hun identiteitsbeleving.

8.2 Terugblik

Het doel van dit onderzoek was om te kijken hoe Joodse jongeren in Nederland hun Joodse identiteit beleven middels tien interviews. Hoewel er wel een antwoord gegeven kon worden op de onderzoeksvraag, is de steekproef van dit onderzoek te klein om de bevindingen te kunnen generaliseren op de hele populatie. Ondanks de kleine steekproef heeft dit onderzoek als kracht dat hij is uitgevoerd door een insider van de onderzochte populatie. Dit uitte zich in de praktijk doordat de respondenten zich open stelden voor het interview en ook openlijk over zichzelf vertelden. Ik denk dat ik hiermee ook meer diepte in de data heb kunnen scheppen, wat ook tot nieuwe inzichten en opvattingen heeft geleid. Daarnaast denk ik dat het mij is gelukt om als onderzoeker afstand te houden van mijn achtergrond tijdens het afnemen van de interviews en het analyseren van de data. Dat bleek echter geen makkelijke opgave te zijn: mijn visie op het jodendom is anders dan die van de respondenten, deels doordat ik in Israël ben opgevoed. Dat betekende dat ik tijdens de interviews mezelf in sommige gevallen moest inhouden met het interpreteren van antwoorden of dingen niet als vanzelfsprekend zien.

Uit dit onderzoek is ook gebleken dat het operationaliseren van bepaalde theorieën voor een identiteit-onderzoek lastig kan zijn. De meerderheid van de theorieën over identiteitsbeleving komen namelijk uit de sociologie en psychologie en hebben een andere kijk op identiteit dan interculturele communicatiewetenschappers. Zo bleek het model van Kiely et al. (2001) niet van toepassing te zijn op alle bevindingen van mijn onderzoek.

8.3 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Dit onderzoek heeft een duidelijker beeld gegeven over Joodse jongeren in Nederland en hun identiteit en toonde aan dat er niet zoiets als één Joodse identiteit bestaat. In het verlengde daarvan zou het relevant zijn om te kijken naar de combinatie van culturele en religieuze dimensies van identiteitsbeleving bij andere religieuze groepen, dit omdat er uit deze studie is gebleken dat het toetsten van identiteitstheorieën in de praktijk lastig is. Ook zou hierbij gekeken kunnen worden naar wat voor effect die multidimensionaliteit op hun wereldbeelden heeft.

Bronnenlijst

- Abram, I. (2006, januari). Het raadsel van de joodse identiteit. Geraadpleegd op 1 april 2019, van <http://stichtingleren.nl/stichtingleren/downloads/Schijf%20van%205%20-%20Het%20raadsel%20van%20de%20joodse%20identiteit%20-%20jan2006.pdf>
- Abrams, D., & Hogg, M. A. (1998). *Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes*. London, UK: Routledge.
- Ashmore, R. D., Deaux, K., & McLaughlin-Volpe, T. (2004). An organizing framework for collective identity: articulation and significance of multidimensionality. *Psychological bulletin*, 130(1), 80.
- Bar-Tal, D. (1991). Contents and origins of the Israelis' beliefs about security. *International Journal of Group Tensions*, 21, 237-261.
- Bauman, Z. (1996). From Pilgrim to Tourist - or a Short History of Identity. In S. Hall, & P. Du Gay (Red.), *Questions of Cultural Identity* (pp. 18–36). London, UK: SAGE Publications.
- Blom, J. C. H., & Cahen, Y. (2017). Joodse Nederlanders, Nederlandse joden en joden in Nederland (1870-1940). In J. C. H. Blom, D. J. Wertheim, H. Berg, & B. T. Wallet (Red.), *Geschiedenis van de joden in Nederland* (2e ed., pp. 275–359). Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Balans.
- Blom, J. C. H., Wertheim, D. J., Berg, H., & Wallet, B. T. (Red.) (2017). *Geschiedenis van de Joden in Nederland* (2e ed.). Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Balans.
- Brewer, M. B., & Gardner, W. (1996). Who is this "We"? Levels of collective identity and self representations. *Journal of personality and social psychology*, 71(1), 83.
- Brubaker, R., & Cooper, F. (2000). Beyond "identity". *Theory and society*, 29(1), 1-47.
- Bryman, A. (2016). *Social research methods*. New York, NY: Oxford University Press.
- Bucholtz, M., & Hall, K. (2004). Language and Identity. In A. Duranti (Red.), *A Companion to Linguistic Anthropology* (pp. 369–393). Oxford, UK: Blackwell Publishing.
- Cerulo, K. A. (1997). Identity construction: New issues, new directions. *Annual review of Sociology*, 23(1), 385-409.
- Centrum Informatie en Documentatie Israël. (2017, 28 februari). Joden in Nederland. Geraadpleegd op 8 februari 2019, van <https://www.cidi.nl/Joden-in-nederland/>
- Cohen, S. M. (1998). *Religious stability and cultural decline: Emerging patterns of Jewish identity in the United States*. New York, NY: Jewish Community Centers Association.
- Comité Herdenking Februaristaking 1941. (z.d.). Staking in Amsterdam. Geraadpleegd op 19 februari 2019, van <https://februaristaking.nl/wordpress/geschiedenis/>
- Davis III, R. F., & Kiang, L. (2016). Religious identity, religious participation, and psychological well-being in Asian American adolescents. *Journal of youth and adolescence*, 45(3), 532-546.
- De Fina, A., Schiffrin, D., & Bamberg, M. (2006). *Discourse and identity* (Studies in interactional sociolinguistics). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- De Vries, M. (2001). Joods-zijn: zelfdefinitie, betekenis en waardering. In H. van Solinge, & M. de Vries (Red.), *De Joden in Nederland anno 2000: demografisch profiel en binding aan het jodendom* (pp. 111–120). Amsterdam, Nederland: Aksant.

- De Vries, M. (2001b). Binding aan het jodendom: inleiding. In H. van Solinge, & M. de Vries (Red.), *De Joden in Nederland anno 2000: demografisch profiel en binding aan het jodendom* (pp. 105–110). Amsterdam, Nederland: Aksant.
- De Vries, M. (2001c). Israël. In H. van Solinge, & M. de Vries (Red.), *De Joden in Nederland anno 2000: demografisch profiel en binding aan het jodendom* (pp. 169–178). Amsterdam, Nederland: Aksant.
- Donders, Y. (2002). *Towards a Right to Cultural Identity? = Naar een recht op culturele identiteit?*. Antwerpen, België: Intersentia.
- Dörnyei, Z. (2007). *Research methods in applied linguistics: Quantitative, qualitative, and mixed methodologies*. New York, NY: Oxford University Press.
- Elias, N., Heerma van Voss, A., Knijff, R., & Stolk, A. (1987). *De geschiedenis van Norbert Elias*. Amsterdam, Nederland: Meulenhoff.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2018). *Experiences and perceptions of antisemitism – Second survey on discrimination and hate crime against Jews in the EU*. Geraadpleegd van <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/2nd-survey-discrimination-hate-crime-against-jews>
- Friedman, M. L., Friedlander, M. L., & Blustein, D. L. (2005). Toward an Understanding of Jewish Identity: A Phenomenological Study. *Journal of Counseling Psychology*, 52(1), 77.
- Gans, E. (2003, 29 november). De Joodse almacht. Hedendaags antisemitisme. Geraadpleegd op 2 april 2019, van https://pure.know.nl/portal/files/470826/VN29nov2003_EvelienGans_DeJoodseAlmacht.pdf
- Gee, J. (2014). *An introduction to discourse analysis: Theory and method* (4th ed.). New York, NY: Routledge.
- Haji, R., Lalonde, R. N., Durbin, A., & Naveh-Benjamin, I. (2011). A multidimensional approach to identity: Religious and cultural identity in young Jewish Canadians. *Group Processes & Intergroup Relations*, 14(1), 3-18.
- Hall, S. (2014). Cultural identity and diaspora. In N. Mirzoeff (Red.), *Diaspora and Visual Culture: Representing Africans and Jews* (pp. 21–33). London, UK: Taylor & Francis.
- Hecht, M. L., & Faulkner, S. L. (2000). Sometimes Jewish, sometimes not: The closeting of Jewish American identity. *Communication Studies*, 51(4), 372-387.
- Heck, W. (2018, 10 december). Joden voelen zich steeds onveiliger in Europa. Geraadpleegd op 25 januari 2019, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/12/10/Joden-voelen-zich-steeds-onveiliger-in-europa-a3060125>
- Horowitz, B. (2000). *Connections and Journeys: Assessing Critical Opportunities for Enhancing Jewish Identity*. Geraadpleegd van <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.624.3940&rep=rep1&type=pdf>
- Israel, J. I. (2017). De Republiek der Verenigde Nederlanden tot omstreeks 1750: demografie en economische activiteit. In J. C. H. Blom, D. J. Wertheim, H. Berg, & B. T. Wallet

- (Red.), *Geschiedenis van de joden in Nederland* (2e ed., pp. 98–130). Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Balans.
- Jenkins, R. (2008). *Social identity* (3e ed.) London, UK: Routledge.
- Jaspal, R., & Yampolsky, M. A. (2011). Social representations of the Holocaust and Jewish Israeli identity construction: insights from identity process theory. *Social Identities*, 17(2), 201-224.
- Kaplan, Y. (2017). De joden in de Republiek tot omstreeks 1750: religieus, cultureel en sociaal leven. In J. C. H. Blom, D. J. Wertheim, H. Berg, & B. T. Wallet (Red.), *Geschiedenis van de joden in Nederland* (2e ed., pp. 131–196). Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Balans.
- Kiely, R., Bechhofer, F., Stewart, R., & McCrone, D. (2001). The markers and rules of Scottish national identity. *The Sociological Review*, 49(1), 33-55.
- Kok Luís, N. (2017). *Zo zwart-wit is het niet: een grijs gebied. Een kwalitatief onderzoek naar etnische identiteitsconstructie bij twintigers met een gemengde afkomst*. Geraadpleegd van <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/353719>
- Levie Bernfeld, T., & Wallet, B. (2019). Geraadpleegd op 11 februari 2019, van <https://www.Joodsecanon.nl/>
- MacDonald-Dennis, C. (2006). Understanding anti-Semitism and its impact: A new framework for conceptualizing Jewish identity. *Equity & Excellence in Education*, 39(3), 267-278.
- Mayer, E., Kosmin, B. A., & Keysar, A. (2001). *American Jewish Identity Survey: An exploration in the demography and outlook of a people*. Geraadpleegd van <https://www.simpletoremember.com/vitals/ajisbook.pdf>
- Mooij, A. (2014). *De strijd om de Februaristaking*. Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Fosfor.
- Oosterbaan, W. (2014). *Ons erf: identiteit, erfgoed, culturele dynamiek*. Amsterdam, Nederland: De Bezige Bij.
- Palache, R. (2016). *Ontroerende onzin: De Joodse identiteit in het Nederland van nu*. Amsterdam, Nederland: Prometheus.
- Peek, L. (2005). Becoming Muslim: The development of a religious identity. *Sociology of religion*, 66(3), 215-242.
- Presser, J. (1965). *Ondergang: De vervolging en verdelging van het Nederlandse jodendom, 1940-1945*. 's- Gravenhage, Nederland: Staatsuitgeverij/Martinus Nijhoff.
- Romeijn, L. (2010). *Een onderzoek onder Jezus gelovende Joden* (afstudeerproject). Geraadpleegd van <http://www.stucom.nl/document/0333.pdf>
- Romijn, P. (2017). De oorlog (1940-1945). In J. C. H. Blom, D. J. Wertheim, H. Berg, & B. T. Wallet (Red.), *Geschiedenis van de joden in Nederland* (2e ed., pp. 360–406). Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Balans.
- Sinclair, J., & Milner, D. (2005). On being Jewish: A qualitative study of identity among British Jews in emerging adulthood. *Journal of Adolescent Research*, 20(1), 91-117.
- Speet, B. M. J. (2017). De middeleeuwen. In J. C. H. Blom, D. J. Wertheim, H. Berg, & B. T. Wallet (Red.), *Geschiedenis van de joden in Nederland* (2e ed., pp. 19–54). Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Balans.

- Spencer-Oatey, H., & Franklin, P. (2009). *Intercultural Interaction: A Multidisciplinary Approach to Intercultural Communication*. Hampshire, UK: Palgrave Macmillan.
- Swetschinski, D. M. (2017). Vestiging, verdraagzaamheid en vereniging tot 1639. In J. C. H. Blom, D. J. Wertheim, H. Berg, & B. T. Wallet (Red.), *Geschiedenis van de joden in Nederland* (2e ed., pp. 55–97). Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Balans.
- Taalunie. (z.d.). Jood (hoofdletter?). Geraadpleegd op 16 maart 2019, van https://taaladvies.net/taal/advies/vraag/1606/Jood_hoofdletter/
- The Jewish Virtual Library. (z.d.). Magen David. Geraadpleegd op 3 april 2019, van <https://www.jewishvirtuallibrary.org/magen-david>
- Tierolf, B., Drost, L., Van Kapel, M., & Wagenaar, W. (2018). *Zevende rapportage racisme, antisemitisme en extreemrechts geweld in Nederland: INCIDENTEN, AANGIFTES, VERDACHTEN EN AFHANDELING IN 2017*. Geraadpleegd van https://www.annefrank.org/nl/downloads/filer_public/60/13/6013b703-0be3-4612-a13f-4e9f5e4f4a8a/racisme_2017_vji.pdf
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. New York, NY: Basil Blackwell.
- Van den Berg, H. (2004) Discoursanalyse in de praktijk: De discursieve constructie van sociale categorieën. *KWALON* 27, 9(3), 27-34.
- Van Es, K. C. (2018). *Who Am I: A qualitative study towards the ethnic identity construction among Dutch/Asian young adults in The Netherlands*. Geraadpleegd van <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/368555>
- Van Solinge, H., & De Vries, M. (Red.). (2001). *De Joden in Nederland anno 2000: Demografisch profiel en binding aan het jodendom*. Amsterdam, Nederland: Aksant.
- Verkuyten, M. (2010). *Identiteit en diversiteit: De tegenstelling voorbij*. Amsterdam, Nederland: Pallas Publications.
- Verkuyten, M., & Yildiz, A. A. (2007). National (dis) identification and ethnic and religious identity: A study among Turkish-Dutch Muslims. *Personality and social psychology bulletin*, 33(10), 1448-1462.
- Wasserstein, B. (1996). *Het einde van een diaspora: Joden in Europa sinds 1945*. Baarn, Nederland: Ambo.
- Wallet, B. T. (2017). Tussen marge en centrum. Joden in naoorlogs Nederland. In J. C. H. Blom, D. J. Wertheim, H. Berg, & B. T. Wallet (Red.), *Geschiedenis van de joden in Nederland* (2e ed., pp. 407–480). Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Balans.
- Wertheim, D. J. (2017). Inleiding. In J. C. H. Blom, D. J. Wertheim, H. Berg, & B. T. Wallet (Red.), *Geschiedenis van de joden in Nederland* (2e ed., pp. 11–17). Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Balans.
- Winter, J. A. (1992). The transformation of community integration among American Jewry: Religion or Ethnoreligion? A national replication. *Review of Religious Research*, 33, 349–363.
- Zwiers, A. D. (1992). Jiddisch in Amsterdam: Eerste schets van een onderzoek naar achttiende-eeuws Amsterdams Jiddisch. *Studia Rosenthaliana*, 26(1/2), 152-157